Ушбу сонда:

ХУШЁР ТОРТТИРМАГАН ТАЛАБНОМА 2

БАНКРОТЛИК ИНСТИТУТИ: МОЛИЯВИЙ СОҒЛОМЛАШТИРИШ ОМИЛИ 4

ОТАЛИК МАСЪУЛИЯТИ

"СЕҲР-АФСУН" УЧУН СУДЛАНГАНЛАР...

MEZON:

Истеъмолчининг ҳуқуқлари бузилиши туфайли унга етказилган маънавий зарар учун уни етказган шахс, башарти у айбдор бўлса, ҳақ тўлаши лозим. Маънавий зарар учун тўланадиган ҳақ миқдорини суд белгилайди.

Маънавий зарар учун ҳақ тўлаш мулкий зиён ва истеъмолчи кўрган зарарнинг ўрни қопланишидан қатъи назар, амалга оширилади.

"ИСТЕЪМОЛЧИЛАРНИНГ ҲУҚУҚЛАРИНИ ҲИМОЯ ҚИЛИШ ТЎҒРИСИДА"ГИ ҚОНУН, 22-МОДДА.

Адолат ҳар ишда ҳамроҳимиз ва дастуримиз бўлсин!

ИНСОН ва ҚОНУН

№ 7 (413)
2005 йил 15 феврал
сешанба

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АДЛИЯ ВАЗИРЛИГИНИНГ ҲУҚУҚИЙ ГАЗЕТАСИ

Сотувда эркин нархда

ТАРАҚҚИЁТНИНГ ЎЗБЕК МОДЕЛИ: САМАРА ВА ИСТИҚБОЛДАГИ ВАЗИФАЛАР

Мамлакатимиз ижтимоий-сиёсий ҳаётида юз кўрсатаётган муҳим ўзгаришлар жамиятимизда демократик қадриятларни қарор топтириш билан бирга, эркин фуқаролик жамиятини барпо этишни жадаллаштириш, Ўзбекистонни дунёнинг ривожланган давлатлар қаторига олиб чиқишга қаратилган.

Давлат қонунларда ифода этилган халқ иродасини ўзида мужассамлаштириб, мамлакатни модернизация қилиш, яъни замонавий талабларга тўла жавоб берадиган иқтисодиётни шакллантириш, бозор инфраструктурасини яратиш йўлидаги кенг кўламли ислоҳотлар жараёнини жадаллаштириб, амалий ишларни рўёбга чиқаришда босқичма-босқич тамойилига риоя этиб келмоқда.

Навбатдаги муҳим вазифа жамиятни демократлаштириш ва янгиланиш концепцияси акс эттирилган Президентимиз Ислом Каримовнинг шу йил 28 январ куни парламент палаталарининг қўшма мажлисидаги маърузасида белгилаб берилган асосий йўналишлар ва вазифаларни ҳаётга тадбиқ этиш билан боғлиқ изчил фаолиятни амалга оширишдир.

Давлатимиз раҳбари маърузасида таъкидлаганидек, "**Демократия ва турли "очиқ жамият моделлари"ни экспорт қилиб бўлмаганидек, давлат қурилишининг универсал лойиҳасини ҳам ташқаридан импорт қилиш ёки тиқиштириш мумкин эмас**".

Юртбошимизнинг ушбу фикри замирида жуда катта маъно мужассам. Зотан, давлат қурилиши ва бошқарув соҳаларида олиб борилаётган ислоҳотлар жараёнида қонун чиқарувчи орган — парламент роли ва таъсирини кучайтириш, мамлакатимизда чинакам парламентаризмни қарор топтириш, ҳокимият тизимининг таркиби ҳисобланган "**қонунчилик, ижро ва суд тармоқлари ўртасида янада мутаносиб ва барқарор мувозанатга эришиш**"ни таъминлаш муҳим ва масъулиятли вазифа ҳисобланади.

Юртбошимизнинг "**Независимая газета**" (2005 йил 14 январ) мухбирининг саволларига берган жавобларида "**Профессионал парламентнинг шакллантирилиши давлатни ислоҳ қилишда етилиб келаётган ва давр илгари сураётган ўзгаришлар жараёнининг қонунчилик асосига принципиал аҳамият бериш**", "**унинг ёрдамида халқ ҳокимиятини, фуқаролик жамияти асосларини сезиларли даражада мустаҳкамлаш**", "**пировард натижа демократик давлатни барпо этиш**"дек буюк мақсад кўзланаётганига алоҳида урғу берилган.

Давлатимиз раҳбари ҳаётимизнинг сиёсий йўналишида ҳар қандай зулм ва зўравонликка мутлақо йўл қўйиб бўлмаслиги, айниқса, парламентда, ижро ва суд ҳокимияти фаолиятида бундай ёндашув ножоизлигини таъкидлайдилар. Ҳокимият тармоқлари фаолиятини эркин фикр юритиш асосида амалга ошириш конституциямизнинг 29-моддасида белгиланган "**фикрлаш, сўз ва эътиқод эркинлиги**" ҳуқуқидан фойдаланишга кенг имконият яратишни тақозо этадики, бу ҳуқуқдан фойдаланиш конституциявий тузумга қарши қаратилган, жумладан, конституциявий тузумни зўрлик билан ўзгартиришни мақсад қилиб қўювчи, республиканинг суверенитети, яхлитлиги ва хавфсизлигига, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларига қарши чиқувчи, урушни, ижтимоий, миллий, ирқий ва диний адоватни тарғиб қилувчи, халқнинг соғлиғи ва маънавиятига тажовуз қилувчи "**ғоялар бўлмаслиги**"га алоҳида эътибор қаратишни шарт қилиб қўяди.

Мамлакатимизда барпо этилаётган фуқаролик жамиятида қонун устуворлиги таъминланиши, жамиятнинг ҳар бир аъзоси онгига қонунларга оғишмай амал қилиш лозимлиги сингдирилиши, адолат тамойилига мос қонунларда акс этган ҳуқуқий меъёрлар турмуш тарзимиз, ахлоқ-одобимизнинг мазмун-моҳиятига айланиши керак. Мамлакатимиз демократик ҳуқуқий давлат қуришнинг бошланғич даврини муваффақиятли тарзда амалга оширмоқда. Бу жараён аниқ муддат, маълум бир кўрсатма ёки топшириқ билан чегараланмаган. Чунки ривожланишнинг ўзбек модели босқичма-босқич тамойилига амал қилади. Бу тамойил замирида ислоҳотлар жараёнида ҳал қилиниши лозим бўлган ҳар қандай масала етилиши, шундан сўнг пухта тайёргарлик асосида ўз ечимини топиши лозим. Шундай экан, мазкур жараён узоқ муддатни талаб этиши табиий. Энг муҳими, кўзланган мақсадга кенг кўламли ислоҳотларни комплекс тарзда муваффақиятли амалга ошириш орқали эришишдан иборатдир. Шу нуқтаи назардан, янги парламент олдидаги энг долзарб вазифа — ислоҳотларнинг ҳуқуқий асоси, механизми сифатида хизмат қила оладиган асосли, пухта ва сифатли қонунлар қабул қилишдир.

Биргина мисол. Мамлакатимизда икки палатали парламентни шакллантириш билан боғлиқ жараён уч йилдан ортиқ вақтни талаб қилди. Икки палатали парламентни ташкил этиш жамият ва давлат ҳаётида муҳим ўзгаришларга олиб келиши мумкинлигини инобатга олган ҳолда умумхалқ референдум ўтказилди. Халқимиз мазкур масалага ўзининг ижобий муносабатини билдиргач, бу ҳақда конституциявий қонун қабул қилинди.

(Давоми учинчи бетда)

СЕШАНБАДАН СЕШАНБАГАЧА

МАМЛАКАТИМИЗДА

Президентимиз Ислом Каримовнинг "Коммунал хизматлар тарифларининг асоссиз равишда ўсиб кетишига йўл қўймаслик ҳамда улар учун ўз вақтида ва тўлиқ ҳисоб-китоб қилиниши учун истеъмолчиларнинг масъулиятини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги қарори қабул қилинди.

* * *

Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Уй-жой мулкдорлари ширкатлари фаолиятини такомиллаштириш борасидаги қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида"ги қарори қабул қилинди.

* * *

Тошкентда Марказий Осиёни ядро қуролидан холи ҳудудга айлантириш тўғрисидаги шартнома лойиҳасини ишлаб чиқиш бўйича минтақавий экспертлар гуруҳининг (МЭГ) навбатдаги йиғилиши якунланди.

* * *

Тожикистон Республикаси бош вазири Оқил Оқилов 10 феврал куни амалий ташриф билан мамлакатимизда бўлди.

* * *

Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигининг "Ўзбекистон" нашриёт-матбаа ижодий уйи Президент Ислом Каримовнинг "Бизнинг бош мақсадимиз — жамиятни демократлаштириш ва янгилиш, мамлакатни модернизация ва ислоҳ этишдир" китобини нашрдан чиқарди.

ХОРИЖДА

Саудия Арабистонида биринчи марта муниципал сайловлар ўтказилди. Дастлабки сайлов мамлакат пойтахти Ар-Риёдда бўлиб ўтди, яқин икки ой ичида бошқа вилоятларда ҳам ўтказилади.

* * *

Афғонистон Президенти Ҳамид Карзай Жаҳон банкига мурожаат қилиб, гиёҳванд моддалар етиштиришга қарши курашда фермерларни молиявий қўллаб-қувватлашга чақирди.

* * *

Хитойда ой тақвими бўйича янги йил нишонлана бошланди. Янги йил тантаналари мамлакатда икки ҳафта давом этади.

* * *

Ироқ муваққат ҳукумати 17-22 феврал кунлари мамлакат чегаралари ёпилишини расман эълон қилган бўлсада, бироқ бунинг сабаблари изоҳланмаган.

* * *

Кемерово вилоятининг Новокузнецк шаҳридаги "Есаульская" кўмир шахтасида кучли портлаш рўй бериб, ёнғин бошланди. Сўнгги маълумотларга кўра, ҳодиса оқибатида 21 киши ҳаётдан кўз юмган, 8 нафар шахтёр бедарак йўқолган.

* * *

Анголанинг Лубанго шаҳрида бўлиб ўтаётган карнавалда фожиа юз берди. Катта тезликда келаётган юк машинаси бошқарувни йўқотиб, карнавал қатнашчилари устидан юриб ўтган. Оқибатда 50 нафарга яқин одам қурбон бўлган.

Xabar

ИЛМИЙ-АМАЛИЙ АНЖУМАН

Ўтган ҳафта Республика бош прокуратураси, Адлия вазирлиги, Қонунчиликни мустаҳкамлаш муаммолари ва прокурор-терговчи ходимлари малакасини ошириш Маркази ва Республика суд экспертиза Маркази ҳамкорлигида "**Жиноятларни тергов қилишда суд экспертизасининг аҳамияти**" мавзусида илмий-амалий конференция бўлиб ўтди.

Мазкур анжуманда жиноятчилик, айниқса, унинг уюшган ва экстремистик аломатлари билан боғлиқ бўлган кўринишларига қарши курашиш бутун башарият, жумладан, мамлакатимиз ҳуқуқни муҳофаза қилувчи идораларининг асосий вазифаларидан бирига айланиб бораётганлиги алоҳида қайд этиб ўтилди. Шунингдек, турли тоифалардаги жиноятларни тезкорлик билан очиш, дастлабки терговни қисқа муддатларда ҳар томонлама тўлиқ амалга ошириш, одил судловни таъминлаш каби масалаларни ҳал этиш ҳуқуқни муҳофаза қилиш идораларидан замонавий фан ва техника ютуқларидан кенг фойдаланишни тақозо этмоқда. Бу ўринда жиноятчиликни очиш ва тезкор суриштирув ишлари ўтказишда суд экспертизасининг имкониятларидан фойдаланиш ҳуқуқни ҳимоя қилиш идоралари фаолиятида илм-фаннинг илғор технологияларини қўллашнинг асосий шаклини ташкил этишини ҳам таъкидлаб ўтиш жоиз.

Суд экспертизасининг маъмурий идоралар ишида, айниқса, терговчиларнинг кундалик фаолиятида тобора сезиларли ўрин эгаллаши бир томондан, унинг имкониятлари кенгаяётганини англатса, иккинчи томондан, эксперт хулосаларининг ишончлилиги ошиб бориши натижасида уларга тергов ва суд ходимлари кўпроқ мурожаат этаётганлигида кўзга ташланади. Агар Адлия вазирлиги қошидаги Ҳадича Сулаймонова номидаги Республика суд экспертиза Маркази амалиётига бир назар ташласак, юқоридаги фикрларга етарлича мисол келтириш мумкин. Масалан, марказда 2004 йил давомида бажарилган экспертиза хулосалари сони 2003 йилдагига нисбатан қарийб 1500 тага ошди. Шу билан бирга бажарилган экспертиза хулосалари ишончлилиги ва қисқа муддатда амалга оширилганлиги билан ҳам эътиборни тортади.

Бўлиб ўтган анжуманда суд экспертизасини амалиётга янада кенгроқ тадбиқ этиш, ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш, техник базасини мустаҳкамлаш, янги экспертизаларни ташкил қилиш ва мавжуд услубларни такомиллаштириш, экспертларнинг касбий маҳоратини ошириш, тергов ходимларининг экспертиза борасидаги билимини кенгайтириш масалалари атрофлича муҳокама қилинди ва тегишли тавсиялар қабул қилинди.

ЎЗ МУХБИРИМИЗ

Istiqlol va imkoniyat

Азалдан бир-бирига меҳр-оқибат кўрсатиб яшашга ўрганган халқимиз ҳар қандай жанжалнинг хайрли якун топишини, муросаи мадорани маъқул кўрган. Аразлашиб қолганларни яраштириб қўйиш, ўртадаги гина-кудратни кўтариш билан боғлиқ қадимий удумларимиз асрлар оша яшаб келаётгани сири шу билан изоҳланади.

ЯРАШУВ – ЭЗГУЛИК КАЛИТИ

Истиқлол шарофати билан айни шундай азалий қадриятлар яна қадр топди. Бундай тамойиллар нафақат кундалик ҳаётимиз, балки қонунларимизда ҳам акс эта бошлади. Зеро, ҳуқуқий давлат қуриш ва адолатли фуқаролик жамиятини шакллантириш ишлари самарадорлиги бевосита суд-ҳуқуқ тизимини либераллаштиришга, хусусан, жиноят қонунчилигининг фуқаролар манфаатига мос келишига, уларнинг ҳақ-ҳуқуқларини ҳимоя қилиш даражасига боғлиқ.

Шу боис ҳам, кейинги йилларда юртимизда ҳокимиятнинг учинчи тармоғи — суд-ҳуқуқ тизимини ислоҳ қилиш ва янада либераллаштиришга алоҳида аҳамият берилаётир. Ўтган йиллар мобайнида мамлакатимизда ҳуқуқий давлатни шакллантиришнинг муҳим таркибий қисми бўлган суд-ҳуқуқ тизими қурилишининг мутлақо янги Концепцияси амалда жорий этилди.

(Давоми учинчи бетда)

E`tirof

Бугун мамлакатимизда аграр қишлоқ хўжалиги соҳасида олиб борилаётган кенг қамровли ислоҳотлар жараёни ҳеч кимни бефарқ қолдираётгани йўқ. Бу бежиз эмас, албатта. Нега деганда, бу ислоҳотлар, аввало, ҳар биримизнинг турмуш тарзимиз, меҳнат фаолиятимиз ва эртанги кунимизга бевосита дахлдор.

ЭЪТИБОР ВА БАРАКА

Оддий бир мисол. Кейинги пайтда банклар томонидан фермер хўжаликларига давлат эҳтиёжлари учун етиштириладиган қишлоқ хўжалик маҳсулотларига қисқа муддатли имтиёзли кредитлар ажратилмоқда. Йил якуни билан берилган кредит маблағлари фермернинг топширган маҳсулоти ҳақидан ушлаб қолинади. Қани айтинг, бундай беминнат иқтисодий кўмак қайси фермерга маъқул тушмайди?!

Ўтган йилларда фермер хўжаликларига қулай шароит яратиш ва шу йўл билан етиштирилаётган қишлоқ хўжалик маҳсулотлари сифати ва салмоғини оширишга эътибор тубдан ўзгарди. Минерал ўғит, чопиқ ва ҳайдов тракторларининг эҳтиёт қисмлари, экин сеялкалари деҳқонга вақтида етказиб берилди. Демак, энди фермер ўзининг ер шароитини яхши билиб, экинни вақтида экиб, парваришни ўрнига қўйиб, кўзланган режани бажариш шарт ва керак. Бунинг учун барча имкониятлар яратилган.

Бизнинг пахтачилик ва ғаллачиликка ихтисослашган фермер хўжалигимиз 1998 йилдан буён фаолият кўрсатиб келмоқда. Ўзимизга ажратилган 90 гектар ер майдонининг тилини жуда яхши билиб олганмиз. Пахтани ҳар йили терим машинасида териб оламиз. Ўтган йилда ҳам худди шундай қилдик. 52 гектар пахта майдонидаги кўсаклар тўлиқ очилгач, туман "МТП"нинг терим машиналарини далага киритдик. Биринчи теримнинг ўзидаёқ шартномавий режадагидан 16 тонна кўп, яъни 168 тонна пахта саранжомлаб олинди. Ҳар гектар майдон ҳосилдорлиги 35 центнерга тўғри келди.

Бундан ташқари ғалла майдонларининг ҳар гектаридан 60 центнердан ҳосил олдик. Давлатга 6 миллион сўмлик ғалла сотдик. Фермер хўжалигимиз ихтиёрида 23 тонна буғдой қолди. Қисқаси, ўтган бир йилнинг ўзида фермер хўжалигимиз 46 миллион сўм даромад қилди. Чўтга ташласак, йил давомида фермер хўжалигимиз 26 миллион сўм харажат қилибди. Йиллик соф фойда 20 миллион сўмни ташкил этяпти.

Албатта, бу кичкина маблағ эмас. Энг асосийси, биз ўз пешона теримиз билан қилган меҳнатимиз самарасидан баҳраманд бўлаяпмиз. Айтмоқчиманки, бугун яхши ният билан далада меҳнат қилаётган деҳқон ўз меҳнати ерда қолиб кетмаслигини, саъй-ҳаракати самараси билан турмуши фаровон бўлишини яхши билади.

Демак, манфаатдорлик, эътибор ва ишонч бор жойда ривожланиш, тараққиёт бўлади. Бунга биз фермерларнинг ҳаётимиз яққол мисол бўла олади.

Шуҳрат СУЛТОНОВ,
Пахтакор туманидаги "Янги ҳаёт" фермер хўжалиги раҳбари

Истиқлолнинг эркинлик сиёсати мамлакатимиз ҳаётининг ҳар бир соҳасида янги саҳифани очиб берди, десак, адашмаймиз. Энг асосийси, иқтисодиётни босқичма-босқич ривожланиши мулк шаклининг ўзгариши, одамларнинг дунёқарашида эгалик туйғусининг шаклланишига олиб келди. Конституциямизда таъкидланганидек, эндиликда иқтисодий фаолият, тадбиркорлик ва меҳнат қилиш эркинлиги, барча мулк шаклларининг тенг ҳуқуқлилиги ва ҳуқуқий жиҳатдан баб-баробар муҳофаза этилиши давлатимиз томонидан кафолатланади.

ФЕРМЕРЛИК ФИДОЙИЛИК ДЕМАКДИР

Албатта, бундай имкониятлар фермерлик ҳаракати равнақи учун пухта замин яратди. Бугунги кунда нафақат қишлоқ хўжалиги, балки бутун иқтисодиётимиз ривожи кўп жиҳатдан мана шу ҳаракат суръати билан боғлиқ эканлигини яхши биламиз. Шу боис ҳам, мамлакатимизда фермерлик соҳасини тараққий топтириш бўйича кўплаб қонун ҳужжатлари, фармонлар ва ҳукумат қарорлари қабул қилинган. Мана шу ислоҳотларнинг натижаси ўлароқ, бугун мамлакатимизда ишлаб чиқарилаётган қишлоқ хўжалиги маҳсулотларининг каттагина қисми фермер хўжаликлари ҳиссасига тўғри келмоқда. Келгусида бу миқдорни янада ошириш, фермерларни қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштирувчи асосий хўжалик субъектига айлантириш кўзда тутилган.

Албатта, бундай юксак иқтисодий такомил ўз-ўзидан амалга оширилмайди. Ҳар қандай тараққиёт тинимсиз изланишни, замон талаблари асосида иш юритишни талаб қилади. Шунга кўра, айни кунларда бутун диёримиз бўйлаб паст рентабелли, истиқболсиз ширкат хўжаликларини фермер хўжаликларига айлантириш жараёни қизғин давом этаётир.

Бироқ ҳаётда фермерлик номи билан иш кўраётган,

Taassuf

амалда эса ўзини оқламаётган фермер хўжаликлари ҳам йўқ эмас. Контрактация шартномаларининг тузилиши борасида ҳам жиддий нуқсонларга йўл қўйилаётир.

Тўғри ва ҳуқуқий асосларда тузилган контрактация шартномаси ҳар икки томонни ишга рағбатлантирувчи ва сергакликка ундовчи қонуний ҳужжат саналади.

Аммо томонлардан бири лоқайд, ўз ишига эътиборсиз бўлса-чи?

Табиийки, бу ҳолат кўнгилхижиликка, дилхираликка сабаб бўлади, кўзланган орзу-ниятларни ярим йўлда барбод қилади.

(Давоми иккинчи бетда)

Taassuf

ФЕРМЕРЛИК ФИДОЙИЛИК ДЕМАКДИР

(Давоми. Боши биринчи бетда)

Ўтган қишлоқ хўжалиги йилида Қорақалпоғистон Республикасининг кўплаб пахтачилик хўжаликларида пахта хом ашёси етиштириш режаси уддаланмади. Масалан, Тўрткўл туманидаги "Саида" фермер хўжалигида шартнома мажбуриятларини бажариш масаласига совуққонлик билан қаралган. Гарчи фермер хўжалиги йил бошида юксак марраларни кўзлаб ишга киришган, "Оқ олтин" ҳиссадорлик жамияти билан 13 гектар ер майдонидан 25 тонна пахта топшириш бўйича контрактация шартномаси тузган бўлса-да, кейинчалик режадаги ҳосилни етиштириш борасида жиддий ҳаракат қилинмаган. "Бўлса бўлар, бўлмаса говлаб кетар" қабилида тутилган иш оқибатида бор-йўғи 3 тонна 369 килограмм пахта ҳосили етиштирилди ва шартнома шартларининг бажарилиши барбод бўлди.

Ҳаётда ҳар нарсанинг ўз ўрни, ҳисоб-китоби бор. "Ҳисобини билмаган ҳамёнидан айрилар", деган гап ҳам бекорга айтилмаган. Қолаверса, асосий қонунимизнинг 15-моддасида "**давлат, унинг органлари, мансабдор шахслар, жамоат бирлашмалари, фуқаролар конституция ва қонунларга мувофиқ иш кўришлари**" лозимлиги уқтириб ўтилган. Шунга асосланиб, Қорақалпоғистон Республикаси прокуратураси юқоридаги ҳолат юзасидан хўжалик судига даъво аризаси билан мурожаат этди ва "Саида" фермер хўжалигидан "Оқ олтин" ҳиссадорлик жамияти ҳисобига 3.145.137 сўм миқдорида бўнак ва 1.216.744 сўм миқдорида устама ундиришни сўради. Даъво хўжалик суди томонидан тўлиқ қаноатлантирилди.

Қишлоқ хўжалиги соҳасида олиб борилаётган ислоҳотлар жараёнида ерни ўзининг ҳақиқий эгасига топшириш хусусида кўп гапирилмоқда. Бу бежиз эмас, албатта. Чунки ерни алдаган деҳқон наинки ўзини, балки жамоани, давлатни ҳам алдайди, ўзининг жонсарак қадами билан иқтисодий ривожланиш йўлига тўсиқ бўлади.

Амударё туманидаги "Шамсиддин" фермер хўжалиги туман ҳокимининг 1998 йил 17 декабрдаги 428-сонли қарори билан рўйхатдан ўтказилган ва унга ўн йил муддатга 14,1 гектар экин майдони ижарага берилган. 2004 йил бошида фермер хўжалиги ва "Юлдуз" ҳиссадорлик жамияти ўртасида 5 гектар пахта майдонидан 14 тонна пахта хомашёси етказиб бериш юзасидан контрактация шартномаси имзоланган. Бироқ экилган майдонларда ғўза парвариши билан боғлиқ агротехник тадбирларнинг ўз вақтида ўтказилмаганлиги, ишнинг ўзбўларчилик ҳолатига ташлаб қўйилганлиги натижасида фермер хўжалиги атиги 4,7 тонна ҳосил тўплаган, холос. Масъулиятсизлик бобидаги ушбу иш ҳам хўжалик судида кўриб чиқилди ва суд қарорига биноан туман ҳокимининг "Шамсиддин" фермер хўжалигига ижарага ер ажратиш ҳақидаги қарори бекор қилинди, фермер хўжалиги ҳисобидан "Юлдуз" ҳиссадорлик жамияти фойдасига 388.800 сўмлик бўнак пули, 518.900 сўмлик устама ундириб берилди.

Фақат буларгина эмас. Хўжалик суди қарори билан шартнома шартларига амал қилмаган, ердан контрактация шартномасида кўрсатилган мақсадларда фойдаланмасдан, қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштириш режаларини барбод қилган 28 та фермер хўжаликларининг сохта фермерлик фаолиятига чек қўйилди. Улар тасарруфидаги 1362,6 гектар ер майдони ўзининг ҳақиқий эгаларига топширилди. Шартномавий хато ва камчиликларга йўл қўйган 822 нафар деҳқончилик хўжаликлари ҳисобидан 1 миллиард 642 миллион сўм пул ундириб олинди.

Қонун барча учун баробар. Мансабдор ҳам, оддий фуқаро ҳам қонун олдида тенг ҳуқуқли ҳисобланади. Демакки, фермер хўжаликлари раҳбарлари ҳам бундай масъулиятдан мустасно эмас. Хижолатпазликдан, юзшувутликдан йироқ бўлишнинг эса йўли битта: фермер, Юртбошимиз таъкидлаб ўтганидек, **бир вақтнинг ўзида ҳам деҳқон, ҳам агроном, ҳам чорвадор бўлмоғи, керак бўлса, механизаторлик ва механиклик қилмоғи, иқтисодчи, банкир ва ҳисобчи, таъминотчи вазифаларини бажармоғи**, ҳар қандай вазиятда уддабуронлик билан иш тутмоғи лозим.

Шунингдек, у амалдаги қонунлар ва бошқа меъёрий ҳужжатлар асосида иш кўрса, давр талабларини тўғри ва тугал англаб етса, ҳеч маҳал панд емайди.

Озод СЕЙТАНОВ,
ҳуқуқшунос
Тожимурод ЭШМУРОДОВ,
"Инсон ва қонун" мухбири

Huquqiy sharh

БАНКРОТЛИК ИНСТИТУТИ:
МОЛИЯВИЙ СОҒЛОМЛАШТИРИШ ОМИЛИ

Мамлакатимиз Президенти Ислом Каримов Олий Мажлиснинг Қонунчилик палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги маърузасида 2005 йилда иқтисодий ислоҳотларни амалга ошириш борасидаги асосий устувор вазифа аввалгидек бозор ислоҳотларини чуқурлаштириш ва иқтисодиётни янада эркинлаштиришдан иборат бўлиб қолаверишини алоҳида таъкидлади.

Зеро, бу борада амалга оширилаётган ислоҳотлар, хусусан, мамлакатимиз иқтисодиётида кичик бизнес ва хусусий тармоқ кўлами салмоқли даражада ўсаётгани кутилган натижани беряпти. Яратилаётган имкониятлардан самарали фойдаланаётган хўжалик юритувчи субъектлар ва тадбиркорлар ишлаб чиқараётган маҳсулотлар нафақат ички, балки ташқи бозорда ҳам ўз ўрнини эгаллаётир.

Аммо истеъмолчи талабини ўрганмай туриб, маҳсулот ишлаб чиқариш охир-оқибатда корхонани боши берк кўчага киритиб қўйиши мумкин. Ишлаб чиқариш салоҳияти юқори бўла туриб, ишни талаб даражасида йўлга қўя олмаётган бундай корхоналарни қайта тиклаш, ривожлантириш мумкин. Яъни 2004 йилда янги таҳрирда қабул қилинган "**Банкротлик тўғрисида**"ги қонун моҳият-эътибори билан ана шу мақсадга хизмат қилади.

— Хўжалик судлари томонидан банкротлик институтини қўллаш амалиёти мазкур қонун талаблари асосида йўлга қўйилган, — деди Олий хўжалик суди ташкилий-назорат бошқармаси бошлиғи Баҳром Тешабоев. — Асосий эътибор банкротлик ҳолатига тушиб қолган корхоналар мол-мулки талон-тарож қилинишининг олдини олиш, кредиторлар талабларини тўлиқ қондириш борасидаги назоратни йўлга қўйишга қаратилган.

Ўтган йили хўжалик судларида банкротлик тартибини қўллашга доир 1935 ариза кўриб чиқилди. Қарздорларнинг кредиторлик қарзларини қоплаши учун муддат тайинлаш, суд санацияси ва ташқи бошқарув каби таомилларни қўллаш туфайли иқтисодий ночор корхоналар учун қайта тикланиш имконияти яратилди. Жумладан, 133 ана шундай корхона ўз қарзини тўлаб, тўлов қобилиятини тиклагани ҳисобга олинди ва банкрот деб эътироф этилиши рад қилинди.

Шунингдек, иқтисодий ночор хўжалик юритувчи субъектлар ўзини тиклаб олишига имконият яратиш мақсадида ташқи бошқарувни жорий этишга ҳам алоҳида эътибор қаратилмоқда. Бу жараёнда 16 корхона ижобий натижага эришди. Жумладан, "Манғит", "Риштонмебел", "Тоштрансмахсусқурилиш", "Намангануйқурилиш", "Избосканшойитўқиш", "Шаҳрихонтикув-трикотаж" акциядорлик жамиятлари каби корхоналарнинг молиявий аҳволи шу йўл билан яхшиланди, қарзлар тўланиб, фойда олиш имконияти юзага келди.

Таҳлилларга кўра, банкрот деб топилган корхоналарнинг 90 фоиздан ортиғини ушбу жараёнга қадар пул маблағлари, мулки ва активи бўлмаган тадбиркорлик субъектлари ташкил этади. Бу корхоналарга нисбатан соғломлаштириш ва мол-мулкни сақлашга қаратилган чоралар кўришнинг зарурати бўлмагани учун банкротлик тартиби қўлланилди.

Ушбу тоифадаги ишларни ҳал этиш жараёнида шартнома интизомига сурункали равишда риоя этмаслик ҳамда ўз мансаб ваколатини суиистеъмол қилиш ҳоллари ҳам учрамоқда. Масалан, Қашқадарё вилояти Муборак туманидаги 196-қурилиш-таъмирлаш корхонасининг собиқ раҳбари ўз шериклари билан корхона мулкини талон-тарож қилиб, уни ночор аҳволга келтирган. Меҳнат жамоаси манфаатига жуда катта миқдорда моддий зарар етказган. Шунингдек, Хива туманидаги 70-автокорхонанинг мансабдор шахслари ҳам ўз хизмат вазифасига лоқайд муносабатда бўлгани боис корхона жиддий зарар кўрган.

Бундай ҳолатларга нисбатан Президентимизнинг 1998 йил 4 мартдаги "**Хўжалик юритувчи субъектларнинг иқтисодий ночорлиги ва шартнома мажбуриятларининг бажарилиши учун мансабдор шахсларнинг жавобгарлигини кучайтириш тўғрисида**"ги Фармони асосида 32 жиноят иши қўзғатилди.

Хулоса ўрнида шуни айтиш жоизки, молиявий мустаҳкам корхоналар сонининг кўпайиши мамлакатимиз иқтисодиётининг юксалишига ҳисса бўлиб қўшилади.

ЎЗ МУХБИРИМИЗ

Мамлакатимиз мустақилликка эришгач, чет эл инвестицияларини кенг жалб қилиш, улар иштирокидаги қўшма корхоналарни ташкил этишга алоҳида эътибор берилиб келинмоқда. Энг муҳими, бундай фаолият юритиш учун юртимизда мустаҳкам ҳуқуқий асослар яратилди.

Шу боис ҳам, бугун мамлакатимизда кўплаб қўшма корхоналар самарали фаолият юритиб, иқтисодиётимиз ривожига муносиб ҳисса қўшмоқда.

Qonun ko`magi

ҚОНУН ҲАММА УЧУН БАРОБАР

бу тамойилга амал қилмаслик охир-оқибат юзшувутликка олиб келади

Фарғонадаги "MS Food Processing Co" ўзбек-араб қўшма корхонаси ҳам ана шундай самарали фаолият юритаётган корхоналар сирасига киради. 2000 йил 18 майда ташкил этилган мазкур корхона мева-сабзавотларни қайта ишлашга ихтисослаштирилиб, унда асосан турли шарбатлар, консерва ва томат маҳсулотлари тайёрлаш йўлга қўйилди. "Хайрли ишга қуш қанотини қоқибди" деганларидек, ишлаб чиқарилган маҳсулотлар дастлабки кунларданоқ ички ва ташқи бозорда ўз харидорини топди.

Албатта, қўшма корхонада ишлаб чиқариш учун зарур саналган айрим ашёлар хориждан келтирилади. 2003 йилда ҳам шундай бўлди. Ўшанда корхонага 30 июндаги 00164-сонли, 22 июлда 001796-сонли, 4 августда 001924-сонли декларацияларга асосан четдан 10.906.306 сўмлик темир бочкалар. 24.164.698 сўмлик твист қопқоқлар, 17 сентябрда 0000052-сонли декларация билан 877.865 сўмга тенг бўлган томат линияси учун эҳтиёт қисмлар, 30 сентябрда 0000080-сонли декларацияга мувофиқ 120.505 сўмлик асептик қоплари келтирилди.

Бироқ ҳамма иш рисоладагидек кетаётган бир паллада вилоят божхона бошқармаси ушбу мулкларни "мол-мулк эмас" деб баҳолаб, қўшма корхонадан 42.122.071 сўмлик бож тўловларини ундириб олди.

Хўш, бу ўринда ким ҳақ?

Шуни айтиш керакки, "**Чет эл инвестициялари тўғрисида**"ги қонуннинг 12-моддаси 5-банди ва "**Бож тарифи тўғрисида**"ги қонуннинг 33-моддасида "**Чет эллик инвесторлар Ўзбекистон Республикасига ўз ишлаб чиқариш эҳтиёжлари учун, шунингдек, чет эллик инвесторларнинг ва чет эллик инвесторлар билан тузилган меҳнат шартномаларига мувофиқ Ўзбекистон Республикасида турган чет давлатлар фуқароларининг шахсий эҳтиёжлари учун олиб кириладиган мол-мулкдан бож тўлови олинмайди**", деб қайд этилган.

Фуқаролик кодексининг 169-моддасида эса мулкка қуйидагича таъриф берилган: "**Ер, ер ости бойликлари, сув, ҳаво бўшлиғи, ўсимлик ва ҳайвонот дунёси ҳамда бошқа табиий ресурслар, корхоналар, ашёлар, шу жумладан, бинолар, квартиралир, иншоотлар, асбоб-ускуналар, хомашё ва маҳсулот, пул, қимматли қоғозлар ва бошқа мол-мулк, шунингдек, интеллектуал мулк объектлари мулк бўлиши мумкин**".

Бундан ташқари, Ўзбекистон Республикаси ташқи иқтисодий алоқалар агентлигига қарашли "Ўзбекэкспертиза" бирлашмасининг "Фарғонаэкспертиза" фирмаси томонидан берилган 73,84,114 ҳамда 116-сонли сертификатларда ҳам тилга олинган ашёлар қўшма корхонанинг ўз ишлаб чиқариш эҳтиёжи учун олиб келинаётган мол-мулклар эканлиги тасдиғини топган.

Юқорида қайд этилган қонун ҳужжатларидан маълум бўлдики, вилоят божхона бошқармаси бож тўловларини ноқонуний ундирган ва натижада қўшма корхона манфаатларига жиддий зиён етган.

Шунингдек, Вазирлар Маҳкамасининг 2003 йил 2 майда қабул қилинган "**Тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларни ҳуқуқий ҳимоя қилишни кучайтиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида**"ги қарорига биноан Адлия вазирлиги ва унинг ҳудудий бошқармалари зиммасига хорижий инвестициялар ва хорижий инвестициялар иштирокидаги корхоналар фаолиятини тартибга солиш ҳамда уларни қўллаб-қувватлаш бўйича қонун ва меъёрий ҳужжатларга қатъий риоя қилиниши устидан назоратни таъминлаш вазифаси юклатилган. Шунга мувофиқ қўшма корхона бошқаруви раиси Г.Бўроновнинг аризасини ўрганиб чиққан вилоят адлия бошқармаси вилоят божхона бошқармаси бошлиғи С.Ғуломов номига қонунбузилиш ҳолатларини бартараф этиш юзасидан ижроси мажбурий бўлган тақдимнома киритди. Вилоят божхона бошқармаси адлия бошқармасига йўллаган жавоб хатида қўшма корхона бўйича тузилган хулоса Ўзбекистон Республикаси Давлат божхона қўмитасининг бож қийматини ва тўловларини назорат қилиш бошқармаси томонидан кўриб чиқилаётганлиги, ушбу масалага аниқлик киритилгандан сўнг қўшимча маълумот берилишини маълум қилган. Адлия бошқармаси эса Давлат божхона қўмитасининг тегишли хулосасини олгач, уни илова қилган ҳолда тақдимномага қонуний жавоб йўллашини сўраб эслатма юборган. Лекин божхона бошқармаси тақдимнома ижросини таъминлаш ва бу ҳақда адлия бошқармасига жавоб йўллашни "унутиб" қўйди.

Шундан сўнг вилоят адлия бошқармаси ноқонуний ундирилган бож тўловини қайтариш мажбуриятини юклашини сўраб, вилоят хўжалик судига даъво аризаси киритди.

Мазкур масала юзасидан бўлиб ўтган суд мажлисида даъво тўлиқ қаноатлантирилди. Яъни вилоят хўжалик суди божхона бошқармаси 42.122.071 сўмлик бож тўловини ноқонуний ундирган, деб топиб, бошқармага ана шу суммани қўшма корхона келгусида тўлаши лозим бўлган қўшимча қиймат солиғи учун ҳисоб-китоб қилиш мажбуриятини юклаш ва бошқармадан ишни кўриш билан боғлиқ давлат божи ҳамда алоқа харажатларини ундириш тўғрисида ҳал қилув қарори қабул қилди.

Шу ўринда ушбу муаммо кимнинг айби билан юзага келди, деган ҳақли савол туғилади.

Бунга жавобан шуни айтиш керакки, қонун ҳамма учун баробар. Энг муҳими эса, қонун талабини тўғри англаш ва ҳаётда қўллаш — ҳеч қандай муаммога ўрин қолдирмайди.

Умиджон ЭРГАШЕВ,
ҳуқуқшунос

Muloqot

«МЕНГА МАСЛАҲАТ БЕРИНГ»

2000 йилда "Дамас" русумли автомашина сотиб олиб, ўз номимга расмийлаштирган эдим. Кейин ўғлимнинг рўзғори борлигини ҳисобга олиб, ёрдам бўлар деган мақсадда унга ишонч қоғози орқали бердим. Аммо ўғлим 2004 йилда жиноят содир этиб, 12 йилга озодликдан маҳрум этилди. Тергов-суриштирув пайтида автомашинани ҳам олиб кетишди. Ахир, автомашинанинг ўғлим содир этган жиноятга ҳеч қандай алоқаси йўқ. Шунингдек, у ўғлимнинг номида бўлмаса, нега уни менга қайтариб беришмаяпти? Агар уларнинг бу хатти-ҳаракатлари нотўғри бўлса, мен қандай йўл тутишим керак? Илтимос, менга маслаҳат беринг.

Норой ЎЗБЕКОВА,
Қашқадарё вилояти, Қарши шаҳри

— Аввало, сиз ўз саволингизда ўғлингиз қандай жиноят содир этганини ёзмагансиз. Шундай бўлса-да, саволингизга икки томонлама ёндашиб жавоб бериш мумкин.

Биринчидан, ўғлингиз Жиноят кодексининг 182-моддасига биноан, яъни Божхона тўғрисидаги қонун ҳужжатларини бузганлик учун судланган бўлса, бевосита "Дамас" русумли автомашинаси жиноят содир этишда восита ва қурол сифатида олиб қўйилади.

Иккинчидан, Жиноят кодексининг бошқа моддалари билан жиноий жавобгарликка тортилган бўлса, автомашинани мусодара этилмайди. Чунки **"Ўзбекистон Республикасининг Жиноят, "Жиноят-процессуал кодекслари ҳамда маъмурий жавобгарлик кодексига ўзгартиришлар ва қўшимчалар киритиш тўғрисида»**ги 2001 йил 20 августдаги қонунига мувофиқ Жиноят кодексининг 43-моддасида назарда тутилган жазо тизимидан бири бўлган қўшимча жазо, яъни мол-мулкини мусодара қилиш жазоси олиб ташланди. Айтмоқчимизки, ўғлингиз қандай жиноят содир этганидан келиб чиқиб, тегишли идораларга мурожаат қилишингиз мумкин.

Бугунги бозор иқтисодиёти шароити ҳар бир тадбиркордан ишбилармонлик, фидойилик, ташаббускорлик ва энг муҳими, мақсадни тўғри англаб самарали ишлашни талаб этади. Айниқса, хайрли мақсадга қўл уриш, янги иш ўрни очиш, замонавий ускуналар ўрнатиб рақобатбардош маҳсулот ишлаб чиқаришни йўлга қўйиш жамиятга ҳам, қолаверса, шу корхонада ишловчиларга ҳам ҳар жиҳатдан фойдали. Энг асосийси, бу мақсад йўлидага сарф қилинган маблағ бекорга кетмайди. Чунки бугун харажат қилинган минглаб сўмлар эртага миллионларни ўз ортидан эргаштириб келса, бунинг нимаси ёмон?!

Tahlil va saboq

ҲУШЁР ТОРТТИРМАГАН ТАЛАБНОМА

Яхши томони шундаки, давлатимиз томонидан ишлайман, янги иш ўринлари очаман, замонавий ускуна ва дастгоҳларни келтириб ўрнатаман, ўзимнинг имконият ва салоҳиятимни рўёбга чиқараман, деган ҳар бир киши учун барча шарт-шароит яратилган. Қонунларимиз эса мулкчилик, жумладан, хусусий мулкдорлар манфаатларини тўлиқ ҳимоя қилади.

Бироқ "ҳолва деган билан оғиз чучимайди" деганларидек, қулай имкониятдан етарли фойдалана билмаслик ёхуд фаолиятдан бироз бўлса-да, чалғиш одамга панд беради. Банкдан маблағни яхши ниятда олиб, кейин бизнес режада кўзда тутилган мақсадни уддалай олмаслик одамнинг мулзам бўлиб қолишига сабаб бўлади.

Энди мақсадга ўтадиган бўлсак, бу воқеа 2002 йилнинг ёзида бошланганди. Ўшанда "Газионтеп" Ўзбек-Турк қўшма корхонаси гилам ишлаб чиқариш ускуналари сотиб олиш ҳамда 200 та иш ўрни яратиш учун "Асакабанк"нинг Самарқанд вилоят бўлимидан 90 миллион сўм миқдорида кредит маблағи ажратишни сўраб мурожаат қилади. Албатта, тўқсон миллион сўм кичкина маблағ эмас.

Қолаверса, эртага олинган кредитни қайтариш ҳам керак... Банк мутахассислари қўшма корхонанинг бизнес режаси билан обдон танишиб, кредит маблағи бериш керак, деган хулосага келишади. Кредит маблағи олиш билан боғлиқ нимаики зарур ҳужжатлар керак бўлса, ҳаммаси тайёрланади. Қисқаси, 2002 йилнинг 6 августида кредит шартномаси имзоланади. Шартноманинг 3.1-бандида кредитнинг устамаси 12 фоиз қилиб белгиланади. Орадан уч кун ўтгач, тарафлар қўшимча битим тузиб, устама ҳақини 12 фоиздан 8 фоизга туширишади. Шартномада олинган кредит маблағининг қайтарилиш муддати 2004 йилнинг 6 апрелидан, деб белгиланади. Айни шу вақтдан бошлаб қўшма корхона банкка ҳар ойда 7,5 миллион сўм миқдорида кредитни қайтариб бориши керак эди. Иш шу зайлда борганда, 2005 йилнинг 6 мартида қўшма корхонанинг банк олдидаги қарзи узиларди.

Яна шуни айтиш керакки, кредит қайтарилиши таъминоти сифатида ипотека ва гаров тўғрисида шартнома тузилади. У нотариал тартибда тасдиқланади. Қўшма корхона кредит маблағи олиш учун ўзининг 112 миллион 508 минг 401 сўмлик мол-мулкини гаровга қўяди. Шундан сўнг банк томонидан қўшма корхонага 80 миллион сўм кредит маблағи берилади.

Бир қарашда ҳамма иш рисоладагидек кетаётган, ҳеч қандай муаммога ўрин қолмагандек туюлади. Аслида ҳам шундай эди. Бироқ баъзиларнинг давлат маблағини олиш яхши-ю, қайтаришга келганда масъулият унутиш дарди борга ўхшайди. Бундайлар сирасига "Газионтен" қўшма корхонаси мутасаддиларини ҳам киритса бўлади. Нега деганда, 2004 йил 6 апрели етиб келади ҳамки қўшма корхона ҳисобидан 7,5 миллион сўм банк ҳисоб рақамига тушмайди. Шундан сўнг банк раҳбарлари 23 апрелда қўшма корхона мутасаддиларига 11-726-сонли талабнома жўнатишади. Бироқ талабнома ҳам изсиз кетади. Орадан бир неча кун ўтиб, 6 май ҳам етиб келади. Бу гал яна 7,5 миллион сўмлик тўлов амалга оширилмайди. Май ойи ҳолатига қўшма корхонанинг асосий кредитдан 14 миллион 445 минг сўм, устама фоизлардан эса 5 миллион 960 минг 305 сўм қарзи юзага келади. Банк мутасаддилари яна талабнома тайёрлашади. Бу сафар 11-807-сонли талабнома қўшма корхона раҳбарларига етказилади.

Юқоридаги вазият юзага келиши эҳтимоли борлигини банк мутасаддилари аввалроқ сезишмаганми, деган савол туғилиши мумкин. Чунки кредит маблағи қай тариқа сарфланаётганлиги юзасидан банк томонидан мониторинг ўтказилиб турилиши керак. Тўғри, буни банкдагилар сезишган. Шу сабабдан ҳам, ташвиш билан 2003 йилнинг 29 апрели, 27 майи ва 12 ноябр саналарида қўшма корхона мутасаддиларига огоҳлантирув хатлар юбориб, кредит маблағи қайтмай қолиш хавфини олдини олишга уринишган. Аммо "Газионтен" қўшма корхонаси мутасаддилари бепарво бўлишган кўринади. Акс ҳолда кредит маблағи қайтарилиш муддати бошланган дастлабки икки ойда бундай ташвишланарли ҳол юзага келмаган бўларди.

Огоҳлантирувчи хатлар берилган, талабномалар жўнатилган бўлса-ю, лекин улар сувга отилган тошдек изсиз кетса, нима қилиш керак?

Саволга жавобни тарафлар ўртасида тузилган кредит шартномасининг 5.18 бандидан излаш кераккa ўхшайди. Чунки шартноманинг мазкур бандида кредит мақсадсиз ишлатилганда, муқаддам олинган кредит қайтарилиши муддатларидан кечиктирилса, корхонанинг молиявий ҳолати ёмонлашса, бухгалтерия ҳисоби ташлаб қўйилган, ҳисоботлардаги маълумотлар ҳаққоний бўлмаса, шартномада назарда тутилган бошқа мажбуриятлар бузилса, шартномани бекор қилиш йўли билан кредит маблағини муддатидан олдин қайтариб олиниши қайд этилган.

Юқоридагиларга асосланган "Асакабанк"нинг вилоят филиали ўтган йили вилоят хўжалик судига даъво ариза берганди. Ёдингизда бўлса, қўшма корхона кредит маблағи олишда кредит қайтарилиш таъминоти сифатида ўзининг 112 миллион 508 минг 401 сўмлик мол-мулкини гаровга қўйганди. Даъвогар "Газионтеп" қўшма корхонасидан 79 миллион 445 минг сўм кредит қарз ва 5 миллион 960 минг 305 сўм устама фоиздан қарзни ана шу гаровга қўйилган мулкдан ундириб беришни сўрайди. Вилоят хўжалик суди кредит шартномасининг 5.18 банди ҳамда Фуқаролик Кодексининг 279-281, 735, 744-моддаларига асосланиб, ўзининг 2004 йил 21 июлдаги ҳал қилув қарори билан даъвони қаноатлантирган.

Яқинда Республика Олий хўжалик суди кассация судлов ҳайъати "Газионтеп" қўшма корхонасининг вилоят хўжалик судининг юқоридаги ҳал қилув қароридан норози бўлиб берган кассация шикоятини кўриб чиқди. Жавобгар кассация шикоятида кредит маблағи шартномада белгиланган уч банк иш кунида берилмай уч ойга кечиктирилганлиги, 10 миллион сўм кредит маблағи берилмасдан қолганлигига эътироз билдирган. Ҳар икки ҳолат бўйича қўшма корхона ўша вақтда банкка нисбатан даъво қўзғаши лозим эди. Бундан ташқари 2002 йил 6 августида устама йиллик 12 фоиз қилиб белгиланган бўлса, 9 августда тарафлар қўшимча битим билан устама ҳақини 8 фоизга тушириш ҳақида келишишган. Бу суд қарорини бекор қилиш ва ўзгартиришга асос бўлмайди. Шу боис Республика Олий хўжалик суди вилоят хўжалик судининг ҳал қилув қарорини ўзгаришсиз, кассация шикоятини қаноатлантирмасдан қолдириш тўғрисида қарор қабул қилди.

Воқеалар ҳар қандай хўжалик юритувчи субъект шартнома қонунчилигига қатъий риоя қилиш кераклигини кўрсатмоқда. Акс ҳолда юқоридагидек иқтисодий низолар келиб чиқишига, шартнома шартини бузган тарафга оғирлик тушишига сабаб бўлади.

Улуғмурод ЭРНАЗАРОВ,
ҳуқуқшунос
Абдуҳамид ХУДОЙБЕРДИЕВ,
"Инсон ва қонун" мухбири

Bugunning gapi

ШУКРОНА

Бугун ҳаётимизда, ҳар биримизнинг турмуш тарзимиз, дунёқарашимиз ва онг-шууримизда рўй бераётган ўзгаришларни кузатиб туриб ўйлаб қоламан: ким эдиг-у ким бўлдик? Албатта, бу саволга дафъатан жавоб қайтариш қийин.

Эсимни танибманки, деҳқончилик билан шуғулланиб келаман. Отамнинг суяги ҳам меҳнатда қотган. Шўро замонида узоқ йиллар қора меҳнатдан бошимиз чиққани йўқ. Лекин қора қозон базўр қайнаганини айтмаганда, биримиз икки бўлмади. Энг ёмони, деҳқоннинг ўзи ҳам, меҳнати ҳам қадр топмасди.

Ўрни келганда, бир гапни айтмасам бўлмайди. Шўро даврида номим илғорлар рўйхатига тушиб, мукофотга машина берадиган бўлишди. Шу ҳақда қарор ҳам чиқди. Ҳамма ёқда дув-дув гап. Нима эмиш, фалончи мукофотга машина олибди. Лекин машинанинг ўзидан дарак йўқ. Чамаси, бир йилча кутдим. Кейин бир кун ўзимни боплаб алдашганини сездим. Жуда кўнглимга оғир ботди...

Ҳатто, шу воқеани эсласам, кўнглим ўксиб, кўзимда ёш айланади. Қорнимга эмас, қадримга йиғлайман, деб бежиз айтишмаган эканда...

Шукрки, бугун машинали бўлиш, энг замонавий техника воситаларидан фойдаланиш чинакам меҳнатга бел боғлаган ҳар қандай киши учун муаммо эмас.

Халқимизда "қул бўлиб ишла, бек бўлиб е", деган мақол бор. Гарчи такрор бўлса ҳам айтай: шўро даврида қулдек ишладик, аммо бек бўлиб еганимизни эслай олмайман. Гапнинг очиғи, кўпчиликка ўз меҳнати мевасини тотиш насиб қилмасди. Бутун йил бўйи топилган меҳнат ҳақимиз фақат қоғозларда қолиб кетарди.

Бугун фахр билан айта оламанки, юртимиз мустақиллиги дилларга ўзгача шукуҳ бағишлади. Мана шу жўшқинлик, келажакка умидворлик оғушида ўтган йили "Қиётобод" ширкат хўжалигимиз негизида 39 та фермер хўжалиги ташкил этилди. Мен раҳбарлик қилаётган фермер хўжалигининг 27 гектар экин майдони мавжуд. Далаларда оила аъзоларимиз ва яқин биродарларимиз ҳамжиҳатликда меҳнат қиляпмиз. Фермерлик ҳаракатининг ҳали биз учун синов палласи ҳисобланган биринчи йилнинг ўзидаёқ шартномада белгиланган 60 тонна ўрнига 98 тонна пахта ҳосили етиштириб бердик. Унумли меҳнатимиз эвазига 25 миллион 150 минг сўмлик даромадга эга бўлдик. Қўлимизни қай томонга узатсак етади. Қозон ҳам мой, чўмич ҳам мой деганлари шу эмасми?

Албатта, бундай тўкинлик, тараққиёт ўз-ўзидан келмайди. Демак, шундай экан, халқимизга бахтиёр турмуш ҳадя этган, шуур, онг бағишлаган истиқлолга минг бор шукроналик қилсак, арзийди.

Султон РАҲМОНОВ,
Қорақалпоғистон Республикаси
Беруний туманидаги
"Султон Рамонов"
фермер хўжалиги раиси

Istiqlol va imkoniyat

ЯРАШУВ – ЭЗГУЛИК КАЛИТИ

(Давоми. Боши биринчи бетда)

Яқинда бўлиб ўтган Олий Мажлиснинг Қонунчилик палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисида давлатимиз раҳбари Ислом Каримов айни шу масалаларга эътибор қаратиб, **қонунчиликда одил судловни амалга ошириш шаклларидан бири — ярашув институтининг жорий этилиши қонунийликни мустаҳкамлашда ижобий омил бўлаётганини** алоҳида таъкидлади.

Халқимизнинг табиатига мос келадиган мана шундай усулдан фойдаланиш ўтган давр мобайнида **26 мингдан ортиқ кишини жиноий жавобгарликдан озод қилиш** имконини берди.

2001 йил 29 августда қабул қилинган **«Жиноий жазоларнинг либераллаштирилиши муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг Жиноят, Жиноят-процессуал кодекслари ҳамда маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексига ўзгартиришлар ва қўшимчалар киритиш ҳақида»**ги қонун асосида ярашув институти жорий этилган эди.

Бу жараёнда ижтимоий хавфи катта бўлмаган жиноят содир этган шахс, агар муқаддам судланмаган бўлса, ўз айбини бўйнига олса, жиноят оқибатида келтирган зарарни тўласа, жабрланувчи билан ярашса, суд ишни тугатади. Энг муҳими, бу ҳолатда жиноят содир этган шахс судланган деб ҳисобланмайди.

Шу билан бирга, жабрланувчиларнинг ҳуқуқларини ишончли ҳимоя қилиш, судланганлик ҳолатини камайтириш, жиноий жавобгарликдан озод қилиш принциплари кўпроқ қўлланилишига имкон яратилди. Кўриниб турибдики, давлатимиз йилдан-йилга қонунга хилоф иш қилган фуқароларни жиноий жавобгарликка тортиш чоғида инсонпарварлик тамойилига амал қилиб, адолатни қарор топтириш ва уларга ножўя хатти-ҳаракатларидан тегишли хулоса чиқариб, ахлоқан тузалиш йўлини тутишлари борасида қайғурмоқда.

Ушбу қонун асосида киритилган асосий янгилик, юқорида таъкидланганидек, ярашув институтининг жорий қилинишидир. Амалиётда бу усул умуминсоний қадриятларга, халқимизнинг тарихий анъаналарига асосланганлиги, бағрикенглик ва инсонпарварликни ўзида мужассам этганлигини исботлади.

Айтиш жоизки, ярашув тўғрисидаги ариза жабрланувчи (фуқаровий даъвогар) ёхуд унинг қонуний вакили томонидан суриштирув ва дастлабки тергов, шунингдек, суд муҳокамасининг исталган босқичида, аммо суд маслаҳатхонага киришидан олдин берилиши лозим. Аризада етказилган зарар бартараф этилганлиги, шунингдек, ярашганлиги муносабати билан жиноят иши бўйича иш юритилишини тугатиш тўғрисидаги илтимос кўрсатилган бўлиши шарт. Бундай ариза суд муҳокамаси ўтказилаётган пайтда берилган бўлса, суд уни дарҳол кўриб чиқишга киришиши лозим. Агар иш бўйича бир неча жабрланувчи бўлса, фақат барча жабрланувчилар билан ярашувга эришилган тақдирда, ярашув тўғрисидаги ишни юритиш мумкин. Аризани қабул қилиш пайтида суриштирувчи, терговчи, прокурор ва суд жабрланувчига ёки унинг қонуний вакилига суд ярашувни тасдиқласа, у мазкур иш бўйича иш юритишни қайта тиклаш тўғрисида илтимоснома бериш ҳуқуқини йўқотишини тушунтиради. Ярашув институти шахсларнинг жамиятда тутган ўрнини сақлаб қолиш, оиласидаги муҳитга салбий таъсир етмаслиги ҳамда жавобгарликка тортиш натижасида келиб чиқадиган ҳуқуқий оқибатларнинг олдини олишга замин яратяпти. Ярашганлиги муносабати билан жиноий жавобгарликдан озод қилиш ҳоллари ижтимоий хавфи катта бўлмаган жиноятларни ўз ичига олади. Енгил тан жароҳати етказиш, туҳмат, ҳақорат қилиш, ҳаракат хавфсизлиги қоидаларини бузиш кабилар шулар жумласидандир.

Бир-бирини билиб-билмай ҳақоратлаган, қўл кўтарган кимсалар аксарият ҳолларда эртасигаёқ пушаймон бўлади. Масалан, икки овсин болалари устида жанжаллашиб қолган. Улардан бири жаҳл устида иккинчисига тан жароҳати етказган. Бир қарашда — оилавий можаро. Лекин қонун нуқтаи назаридан қараганда, бу — жиноят. Яқин қариндошларнинг судлашуви ёки кимнингдир қамалиши оила муҳитига, фарзандлар тарбиясига жиддий таъсир ўтказиши турган гап. Шуларни ўйлаб, улар бир-бирини кечириб, тезда ярашиб олишди. Бу жараён қонуний асосда якунига етказилди.

Яна бир мисол. Пойтахтимиздаги жиноят ишлари бўйича Яккасарой туман судида кўрилган бир ишда судланувчи Қудрат Мирзабоев турмуш ўртоғи Нилуфар Мирзабоева билан жанжаллашиб, хотинига тан жароҳати етказган. Бир нафар фарзанди бўлган бу ёш оила арзимаган сабаб билан жар ёқасига келиб қолган. Иш шу тахлит давом этиб, оила бошлиғи жазога тортилса, аёл бева, фарзанд тирик етим бўлиб қолса, бу аввало, уларнинг ўзларига, қолаверса, жамиятга қанчалик зарар келтиришин тасаввур қилиш қийин эмас. Яхшиямки, иш бундай тус олмади. Ярашув имконияти оилани асраб қолди.

Айни шундай ҳолларда ярашув фуқароларнинг жонига аро киряпти. Негаки, бу жараёнда оила деб аталмиш муқаддас қўрғон дарз кетиши, фарзандлар қаровсиз қолиши, йиллар бўйи бир-бирига адоват сақланишининг олди олинади. Ахир, ярашув пайти айбдор жабрланувчидан кечирим сўраши, етказган зарарини тўлаши адоватни йўқотиши баробарида қилмишидан пушаймон бўлишига ҳам олиб келади. Демак, ярашув фуқароларимизни фақат яхшиликка етаклайди.

2004 йил 27 августда қабул қилинган **«Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун хужжатларига ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида»**ги қонунга кўра, юртимизда бундай хайрли якун топаётган ҳолатлар кенгайди. Зеро, ярашув институти аввал 26 турдаги жиноятларга нисбатан қўлланилган бўлса, мазкур қонун асосида яна тўртта модда ушбу тоифага киритилди.

Маълумки, илгариги қонунга кўра, ярашув муқаддам судланган, судланганлик ҳолати қонунда белгиланган тартибда тугалланган ёки олиб ташланган шахсларга нисбатан жорий этилиши мумкин эмас эди. Қонундаги бу чеклашлар ярашув тўғрисидаги ишларни юритишда анча муаммолар ва эътирозларга сабаб бўлаётганди.

2004 йил 27 августда қабул қилинган **"Ўзбекистон Республикаси айрим қонун ҳужжатларига ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида"**ги қонунга кўра, жиноят қонунчилигидаги бу чеклашларга барҳам берилди. Эндиликда оғир ва ўта оғир жиноятларни содир этганлик судланганлик ҳолати тугалланмаган ёки судланганлиги олиб ташланмаган шахсларгагина ярашганлиги муносабати билан жиноий жавобгарликдан озод қилинмаслиги белгиланди.

Қонун талабидан кўринадики, нафақат судланганлик ҳолатининг тугалланиши ёки белгиланган тартибда олиб ташланиши, балки ижтимоий хавфи катта бўлмаган ёки унча оғир бўлмаган жиноятларни содир этиб, судланганлик ҳолати тугалланмаган ва олиб ташланмаган шахслар ҳам ярашганлиги муносабати билан жиноий жавобгарликдан озод қилиниши мумкин.

Бир сўз билан айтганда, мазкур қонун билан шу тоифадаги ишларни юритишдаги асосий муаммолар бартараф этилиб, мустақил давлатимиз ва қонунларимизнинг инсонпарварлиги, кечиримлиги ва бағрикенглиги яна бир марта намоён бўлди. Жиноий ҳуқуқий муносабатлар янада эркинлашди. Қайта-қайта судланганлик ҳолатини юзага келиши кескин камайишига имконият яратилди.

Мансур АҲМЕДЖАНОВ,
ҳуқуқшунос,
Норгул АБДУРАИМОВА,
журналист

Jamiyatimiz maqsadi

ТАРАҚҚИЁТНИНГ ЎЗБЕК МОДЕЛИ: САМАРА ВА ИСТИҚБОЛДАГИ ВАЗИФАЛАР

(Давоми. Боши биринчи бетда)

Шундан сўнг дунё давлатларининг бу борадаги ижобий тажрибалари ўрганилди ва миллий давлатчилигимиз тарихий анъаналари, мустақиллик йилларида тўпланган тажрибаларимизга таянган ҳолда миллий давлатчилигимизнинг тараққиётига улкан ҳисса қўшаётган "**Референдум якунлари ҳамда давлат ҳокимияти ташкил этилишининг асосий принциплари тўғрисида", "Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенати", "Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси қонунчилик палатаси тўғрисида"ги Конституциявий қонунлар, шунингдек, "Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенати регламенти тўғрисида"ги ҳамда "Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси қонунчилик палатаси регламенти тўғрисида"**ги, "**Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси қонунчилик палатаси депутатининг ва Сенати аъзосининг мақоми тўғрисида**"ги қонунлар қабул қилинди. Мазкур меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар, шунингдек, янги таҳрирдаги "**Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисига сайлов тўғрисида**"ги қонун асосида демократик тамойилларга тўлиқ мос сайловлар ўтказилгани натижасида профессионал тарзда доимий фаолият кўрсатувчи Қонунчилик палатаси, умумдавлат ва ҳудудий манфаатларнинг мутаносиблигини таъминловчи Сенат шаклланди.

Демократик қадриятларга мос ҳуқуқий давлат ва ижтимоий адолат тантана қилган фуқаролик жамиятини тўла шакллантириш йўлидаги энг долзарб масала аҳоли ҳуқуқий онги ва тафаккурини янада юксалтиришга қаратилган саъй-ҳаракатларни жадаллаштириш, бир сўз билан айтганда, ижтимоий ҳаётни, маънавий-ахлоқий соҳани ислоҳ қилишдан иборатдир. Ислоҳотлар жараёнида бу борада ҳам қатор ишлар амалга оширилди. Жумладан, "**Жамиятда ҳуқуқий маданиятни юксалтириш миллий Дастури**" қабул қилинди. Мазкур ҳужжат асосида аҳолининг ҳуқуқий билимларини давр талаби даражасига кўтариш, ҳуқуқий тафаккури ва дунёқарашини чуқурлаштириш ҳамда ҳуқуқ соҳаларини такомиллаштириш юзасидан талай тадбирлар амалга оширилдики, натижада фуқароларнинг интеллектуал даражасида сезиларли ўзгаришларга эришилди.

Шуни алоҳида таъкидлаш жоизки, бугунги кунда кўп миллатли халқимиз, айниқса, истиқлол йилларида тарбияланиб камол топаётган ёшларнинг ҳуқуқий тафаккурида янгиланиш жараёни қарор топаётгани, янгича ҳуқуқий онг шаклланаётгани яққол кўзга ташланмоқда. Илмий ва амалий билимларни пухта эгаллаётган ёш авлод академик лицейлар, коллежлардан тортиб, бакалавр, магистратура, аспирантурагача бўлган таълим босқичларда чуқур таҳсил олиш, эркин фикр юритиш, теварак-атрофда рўй берган воқеа-ҳодисаларга муносабат билдириш, менталитетимизга ёт ғояларга қарши жамоатчилик фикрини уйғотиш, умуман олганда, жамиятимизда соғлом муҳит, соғлом турмуш тарзини шакллантиришга эришишда фидойилик кўрсатмоқда.

Дарҳақиқат, фуқароларнинг қонунларда акс этган ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилишга эришиш, ҳар бир инсоннинг эмин-эркин ва фаровон ҳаёт кечиришини таъминлаш, одамлар онгидаги эскича қарашлардан воз кечиш аниқ мақсадларга йўналтирган саъй-ҳаракат, тадбирларни амалга оширишни тақозо этади.

Шу маънода давлатимиз раҳбарининг **"Независимая газета"** мухбири саволларига берган жавобларида "**мактабларда ҳуқуқий маданият дарсини жорий этиш ниятида**" эканини баён қилингани замирида ҳам ана шундай қутлуғ мақсад мужассамдир. Яъни жамиятимизда ҳуқуқий маданият юксалар экан, шубҳасиз, қонунларга риоя қилиш кучаяди. Зеро, ҳуқуқий маданият замирида нафақат қонун меъёрларини билиш ёки англаш, балки конституция, қонунлар, қонуности ҳужжатларидаги меъёрлар талабларини сўзсиз бажариш каби шартлар ётади. Жамиятнинг ҳар бир аъзоси, ёшу кекса, каттаю кичик, оддий фуқародан тортиб мансабдор шахсларгача қабул қилинаётган қонунларга ҳурмат билан қараб, ундаги қоидаларни кундалик ҳаётга оғишмай тадбиқ этиб, амалда қўллашга кўникма ҳосил этмас экан, жамиятда ҳуқуқий маданият тўла-тўкис шаклланмайди.

Жамиятни демократлаштириш ва янгилашдан, хусусан, мамлакатни модернизация қилишдан кўзланган бош мақсад — ислоҳотларни амалга ошириш жараёнида ҳокимият тармоқлари, давлат тузилмалари йўлида ғов бўлиб турган тўсиқларни бартараф этиш орқали ҳар бир инсонга муносиб турмуш кечириш, ўз имкониятларини тўла рўёбга чиқариши учун зарур шарт-шароитлар яратиб бериш, бир сўз билан айтганда, буюк келажакка интилишдан иборатдир.

Мавжуда РАЖАБОВА,
юридик фанлари доктори

Mitti maslahat

АЛИМЕНТ ТЎЛАМАСЛИК ОҚИБАТИ

Инсон ҳаёти ҳар доим ҳам бир текисда кечмайди. Ҳар хил сабаблар билан баъзан эр-хотин ажралишиб кетади. Бундай ҳолатда қонунчилик фарзанд таъминоти учун ота тарафга моддий ёрдам — алимент тўлаш мажбуриятини юклайди. Шунингдек, бу мажбуриятдан қасддан бўйин товлаган шахсга нисбатан ҳам жазо чоралари белгиланган. Хусусан, Жиноят кодексининг 122-моддасида моддий ёрдамга муҳтож бўлган вояга етмаган ёки меҳнатга лаёқатсиз шахсни таъминлашдан бўйин товлаш, яъни уларни моддий жиҳатдан таъминлаш учун суднинг ҳал қилув қарорига биноан ундирилиши лозим бўлган маблағни жами бўлиб, 3 ойдан ортиқ муддат мобайнида тўламаслик учун жавобгарлик белгиланган. Бу ҳолда айбдор энг кам ойлик иш ҳақининг 50 баробаригача миқдорда жарима ёки 3 йилгача аҳлоқ тузатиш ишлари ёки 6 ойгача қамоқ билан жазоланади.

Бундан ташқари, Оила кодексининг 142-моддада ҳам алиментни ўз вақтида тўламаганлик учун жавобгарлик белгиланган. Ушбу модданинг 1-қисмида айтилишича, алимент тўлаш тўғрисидаги келишувга мувофиқ, алимент тўлаш шарт бўлган шахснинг айби билан қарз вужудга келса, айбдор шахс ушбу келишувда белгиланган тартибда жавобгар бўлади. Яъни алимент тўлаш мажбурияти бу ҳақда тузилган келишувда (Оила кодекси 130-моддаси) акс этган бўлиб, ушбу мажбурият алимент тўлаши шарт бўлган шахснинг айби билан бажарилмаса, жавобгарлик келишувда назарда тутилган тартибда белгиланади. Шартнома асосида алимент тўлашга масъул бўлган шахснинг ўз вақтида уни тўлмаслиги оқибатида, яъни унинг айби билан маълум миқдордаги қарз жамламаси вужудга келса, унга нисбатан шу шартномада кўрсатилган жавобгарлик белгиланиши мумкин. Мазкур модданинг 2-қисми талабига асосан, суднинг ҳал қилув қарорига кўра алимент тўлаши шарт бўлган шахснинг айби билан қарз вужудга келса, айбдор шахс кечиктирилган ҳар бир кун учун тўланмай қолган алимент маблағининг ўндан бир фоизи миқдорида устама тўлайди. Алимент суд қарорига мувофиқ ундирилганида (Оила кодекси, 136-модда) ва алимент тўлашга масъул шахс томонидан унинг айби билан қарз вужудга келган бўлса, бундай шахсга мажбуриятнинг бажарилишини таъминлайдиган воситалардан бири ҳисобланган устама ҳар бир кечиктирилган кун учун тўланмай қолган алимент миқдорининг ўндан бир фоизи ҳажмида қўлланилади.

Шунингдек, Фуқаролик кодексининг 14-моддасида кўра, агар алимент тўлаш мажбуриятини бузган шахс шу орқали даромад олган бўлса, ҳуқуқи бузилган шахс бошқа зарарни тўлашни талаб қилиш билан бир вақтда бой берилган фойданинг бундай даромаддан кам бўлмаган миқдорда тўланишини талаб қилишга ҳақли экани баён этилган.

С.ЮСУПОВ,
НамДУ талабаси

Бунёдкорлик тимсоллари

Muloqot

"НАБИРАЛАРИМНИ СОҒИНДИМ..."

1992 йилда ўғлимни яхши ниятлар билан ўзи ёқтирган қизга уйлантирдик. Улар йиллар ўтиб, икки нафар фарзандли бўлишди. Аммо оиласида тез-тез жанжал чиқиб турарди. 2003 йил 28 февралда уйда ҳеч ким йўқлигидан фойдаланган келинимиз анча-мунча мол-мулк, 3 миллион сўм пул ҳамда мактабдаги болаларини ҳам олиб кетиб қолди. Биз уни судга бердик, бироқ у судга бир марта келди-ю, бошқа келмади. Бир амаллаб болаларни ўзимизга қайтариб олдик. Шундан сўнг у дом-дараксиз кетди. Орадан бир йилдан ошиқроқ вақт ўтгач, яна пайдо бўлди ва болаларини қайтариб олиш мақсадида судга мурожаат қилди. Судда унинг даъвоси қаноатлантирилди, яъни болалар унга қайтариб берилди. Невараларимнинг бири 13, иккинчиси эса 12 ёшда. Мен уларни жуда соғинганман. Айтинг, уларни қарамоғимга олишим учун қандай йўл тутишим керак?

Ё.МИРШАРИПОВА
Хоразм вилояти

Ушбу саволга ҳуқуқшунос Саломат НИЁЗОВА шундай жавоб беради.

— Сизнинг саволингизга жавобан шуни айтиш керакки, Оила кодексининг 83-моддасида таъкидланишича, **суд боланинг манфаатларини ҳиобга олган ҳолда ота-онани ота-оналик ҳуқуқидан маҳрум қилмай туриб болани ота-онадан (уларнинг биридан) олиш тўғрисида ҳал қилув қарори чиқариши мумкин.**

Болани ота-она (улардан бири) билан қолдириш ота-онага (улардан бирига) боғлиқ бўлмаган сабабларга кўра (руҳиятнинг бузилиши ёки бошқа сурункали касаллик, оғир ҳолатларни бошдан кечириш ва бошқалар) бола учун хавфли бўлса, ота-оналик ҳуқуқини чеклашга йўл қўйилади.

Бундай ҳолатлардан бири ота-онанинг болаларга нисбатан тарбияси ва уларнинг ахлоқидир. Суд болани ким тарафда қолишини отанинг ёки онанинг хулқ-атвори ва унинг болаларига таъсирини эътиборга олиши лозимдир.

Бундан ташқари, Оила кодексининг 76-моддасига мувофиқ, **вояга етмаган боланинг ким билан туриш масаласи никоҳни бекор қилиш талаби билан боғлиқ бўлмаган тақдирда боладан алоҳида турган ота ёки она томонидан даъво қилиш йўли билан судга мурожаат қилиш мумкин.**

Вояга етмаган боланинг ким билан яшаши масаласини қайта кўриб чиқиш учун етарли асослар мавжуд бўлиб қолса, ота ёки онанинг, васийлик ва ҳомийлик органи ёки прокурорнинг талаби билан суднинг қарори қайтадан кўриб чиқилиши мумкин. Шунингдек, бу масала судда олдин кўриб ҳал қилинган, деган асосда даъво талабини қабул қилишни рад этиш мумкин эмас.

Демак, сиз бу масалани ҳал этиш учун қайта судга мурожаат қилишингиз керак.

Jahon tajribasi

ЖАЗОНИНГ ШАФҚАТСИЗЛИГИ ЭМАС, МУҚАРРАРЛИГИ МУҲИМ

Кейинги йилларда жаҳон ҳамжамияти доирасида ўлим жазоси борасида турли фикр-мулоҳазалар авж олаётганлиги мазкур жазо турини ўрганиб, чуқурроқ таҳлил қилишни тақозо этмоқда. Шундай экан, жаҳон тажрибасида ўлим жазосининг тарихи, бу борада назариётчиларнинг фикрлари нималардан иборат ва жазонинг бу тури алоҳида давлатлар тажрибасида қандай қўлланилмоқда, деган саволлар кўпчиликни қизиқтириши табиийдир.

Жазонинг бу тури тарихига тўхталадиган бўлсак, у кишилик тарихи каби узоқ даврларга бориб тақалади. Бундай жазо турли хилдаги жиноятларга, кўпроқ қотиллик, хиёнат, хоинлик каби жиноятлар учун қўлланилган. Бу жазони амалга ошириш шакллари эса одатда, тошбўрон қилиш, сувда чўктириш, осиш, бошини танасидан жудо қилиш, Европада омма олдида чормихга тортиш каби усулларда ижро этилган.

Хўш, инсоният тараққиётининг янги босқичи сифатида инсон ҳуқуқ ва эркинликлари олий қадрият сифатида эътироф этилаётган бугунги кунда жазонинг бу турига нисбатан қандай муносабатда бўлинмоқда?

Шуни айтиш керакки, бу борада дунё давлатлари тажрибаси турличадир. Жаҳондаги 90 га яқин давлатларда ўлим жазоси расмий равишда бекор қилинган бўлса, яна шунча давлатда ушбу жазо амалда қўлланилади. Жазонинг бу тури бекор қилинган давлатларда бир умрлик озодликдан маҳрум қилиш жазоси жорий қилинган.

Жазонинг бу тури хусусидаги дастлабки мунозаралар XVIII аср ўрталарида юзага келган. Италиялик таниқли файласуф Чезаре Беккариянинг 1764 йилда ёзилган "Trftto dei delitti e delle penel" ("Жиноят ва жазолар баёни") асари бу борада яратилган етакчи назарий манбаа сифатида тан олинади.

Албатта, жазонинг бу турини танқид қилувчилар уни шафқатсиз ва инсон қадри-қимматини камситувчи жазо сифатида таъкидлашса, ҳимоя қилувчилар эса уни бошқа фуқароларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ва жиноятчиликнинг олдини олиш борасидаги энг самарали усул сифатида қўллаб-қувватлайди. Бироқ жазонинг бу тури жиноятчиликнинг олдини олиш борасидаги таъсири ҳақидаги фикрлар асосли мунозарани келтириб чиқаради. Чунки сўнгги пайтларда ўтказилаётган ижтимоий таҳлиллар ва статистик маълумотлар шуни кўрсатмоқдаки, кўп давлатлар тажрибасида ўлим жазосини жорий қилиниши жиноятчилик кўламини пасайишига олиб келмаяпти. Бу ҳақда Ч.Бекарриа ўзининг "Жиноят ва жазолар баёни" асарида шундай таъкидлайди: **"Жиноятчиликнинг олдини олишда жазонинг шафқатсизлиги эмас, балки унинг муқаррарлиги кўпроқ аҳамиятга эга"**. Яъни шахс содир қилмоқчи бўлган жинояти учун шафқатсиз жазо мавжудлигини эмас, балки жиноий қилмиш учун, албатта, жазосиз қолмаслигини англаши лозим. Шундагина жиноятчиликнинг олдини олиш борасидаги кураш самара бериши мумкин.

Жаҳондаги кўп давлатлар ўлим жазосини қўллашнинг чекланган тизимини ишлаб чиққан бўлса-да, мазкур жазо биринчи бўлиб 1846 йил АҚШнинг Мичиган штатида бекор қилинди. Шундан сўнг кейинги 20 йил ичида Венесуэла (1863), Португалия (1867) давлатлари ҳам жазонинг бу тури амалиётига расмий равишда чек қўйдилар. XX аср бошларига келиб, бошқа бир қатор давлатларда ҳам ўлим жазоси бекор қилинди. Бразилия, Монако, Исландия, Панама давлатларида эса ўлим жазоси расмий бекор қилинмаган бўлса-да, бу жазо мазкур давлатлар судлов амалиётида бутунлай қўлланилмайди.

1990 йилга келиб тарихда биринчи марта жаҳон давлатлари ўлим жазоси амалиёти бўйича тенг иккига бўлинди. 2000 йилга келиб эса, 72 давлатда ўлим жазоси расмий равишда тугатилган ва 13 давлатда мазкур жазо фавқулодда жиноятлар учун тайинланиши белгилаб қўйилди. Халқаро Амнистия Ташкилоти 23 давлатни ўлим жазосини "De Facto" бекор қилган давлатлар сифатида тан олди, чунки бу давлатлар қонунчилигида ўлим жазоси расмий мавжуд бўлса-да, сўнгги 10 йил мобайнида амалиётда умуман қўлланилмай келинаётган эди.

Бугунги кунда дунёнинг 87 давлати қонунчилигида мазкур жазо амалда бўлиб, ўта оғир ва шафқатсизлик билан содир қилинган жиноятлар учун қўлланилмоқда. Лекин баъзи давлатлар тажрибасида ўлим жазоси ўта оғир бўлмаган жиноятларга нисбатан ҳам қўлланилаётганини кузатиш мумкин. Масалан, Ливия жиноят қонунида алкогол импорти ва хорижий валютада савдо қилиш учун ҳам ўлим жазоси назарда тутилган.

Халқаро Амнистия Ташкилоти маълумотларига кўра, 1999 йилда дунёнинг 31 давлатида 1813 марта ўлим жазоси ижро этилган. Унинг 85 фоизи беш давлат, яъни Хитой, Эрон, Саудия Арабистони, Конго Демократик Республикаси, АҚШга тўғри келиши таъкидланган.

Юқоридаги маълумотлар шундан дарак берадики, жазонинг бу тури амалиётини қисқартириш ва уни бекор қилиш борасида жаҳон ҳамжамияти ҳамда давлатларнинг ички сиёсати доирасида кўзга кўринарли ишлар олиб борилмоқда.

Мамлакатимиз мустақилликка эришгач, суд-ҳуқуқ соҳасида олиб борилган ислоҳотлар инсонпарварлик нуқтаи назаридан жиноий жазоларни либераллаштиришга кенг йўл очиб берди. Биргина ўлим жазосини бекор қилиш борасидаги ислоҳотларни шартли равишда тўрт босқичга бўлиб ўрганиш мумкин.

Дастлабки босқичда, яъни Жиноят кодекси (1994 йил 22 сентябр) қабул қилинган даврда 13 моддада ўлим жазоси белгиланган эди. Унгача амалда бўлган собиқ иттифоқ даври Жиноят кодексида 30-моддада ўлим жазоси назарда тутилган эди.

Ислоҳотларнинг иккинчи босқичи 1998 йилга тўғри келади. Бу даврга келиб Жиноят кодексининг яна 5-моддасидан ўлим жазоси чиқариб ташланди ва озодликдан маҳрум қилиш жазоси билан алмаштирилди.

2001 йил 29 августда маъмурий ва жиноий жазолар тизимини либераллаштириш юзасидан қабул қилинган қонунга мувофиқ Жиноят кодексининг фақат тўрт моддасида, яъни қасддан одам ўлдириш, агрессия, геноцид, терроризм жиноятлари учунгина мазкур жазо қўлланиши белгиланди.

Бугунги кунда эса 2003 йил 14 декабрда киритилган ўзгартиришларга мувофиқ, Жиноят кодексининг фақат икки моддасида, яъни қасддан одам ўлдириш ва терроризм жиноятлари учун ўлим жазоси қўлланилиши қайд этилди. Лекин мазкур жиноятлар учун ҳам суд амалиётида ўлим жазосини қўллаш кўламини қисқартириш чора-тадбирлари кўрилмоқда.

Куни кеча Президентимиз Ислом Каримовнинг Олий Мажлиснинг қонунчилик палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги маърузасида мамлакатимизда ўлим жазосини бекор қилиш борасида янги бир ислоҳотлар амалга оширилиши таъкидланди. Бундан шу нарса англашиладики, юртимизда олиб борилаётган ислоҳотларнинг пировард мақсади — босқичма-босқич ўлим жазосини Ўзбекистон Республикаси жиноий жазолар тизимидан бутунлай олиб ташлашга қаратилган. Албатта, бу ўз навбатида мамлакатимиз ҳуқуқшунос назариётчилари ва амалиётчилари зиммасига катта масъулият юклайди.

Воҳиджон ЎРИНОВ,
магистрант

Jinoyat va jazo

ҚОЗОНГА ЯҚИН ЮРСАНГ...

СУД ОЧЕРКИ

Ёз кунларининг бири. Вақт ярим кечадан оққан. Янгийўл тумани Ниёзбош қишлоғидаги О.Кўчқоров ва Б.Мирзааҳмедов номидаги кўчалар кесишган чорраҳа бўйида қора рангдаги "Волга" автомашинаси тўхтаб турар, унинг ёнида бир ёш аёл қўл кўтариб онда-сонда ўтиб турган машиналарни тўхтатишга уринар эди. Шу пайт унинг ёнига "Дамас" машинаси келиб тўхтади.

— Илтимос, бизни "Дўстлик" ширкат хўжалигига олиб бориб қўйинг, йўқ деманг, жуда кеч қолиб кетдик, — деди аёл ниҳоятда безовта овозда.

"Дамас"ни бошқариб келаётган йигит, "хўп" дегандек бош силкитди.

— Э, раҳмат сизга, — деди аёл ва орқасига ўгирилиб, қора "Волга"нинг эшигини очди.

— Салима, юринг, уйимизга кетадиган бўлдик.

"Волга"дан ёшгина қизча тушди ва улар шоша-пиша "Дамас"га чиқиб ўтирдилар.

— Мен асли шу ерликман, — деди жувон, — "Дўстлик" ширкат хўжалигидан, Жиззахга келин бўлиб тушганман, онамни кўриб кетмоқчи эдим. Машина бузилиб қолганлиги учун Янгийўлга кеч етиб келдик. Бу ерда "Волга"ни тўхтатиб, ДАН масканигача олиб бориб қўйишни илтимос қилувдик, рози бўлди. Яхшиям сиз келиб қолдингиз, бўлмаса, қайинсинглим билан, — у ёнидаги қизчага ишора қилди, — роса қийналар эканмиз.

Бироқ ёш жувон — Наима (исмлари ўзгартирилган) бир нарсани, яъни "Волга"да ўтирган бир йигит уларга шилқимлик қилгани, кейин у ер-бу ерга кириб чиқай деб машинани орқага ҳайдаттиргани, йўлда яна бир неча жойда тўхтаб қандайдир жойга кириб чиққани, чорраҳага етганда, ҳайдовчига қараб энди "Авангард"га ҳайданг, деб буюрганида у ёққа бормайман, деб автомашинасини тўхтатгани, иккаласи жанжаллашиб қолгани, ўзлари Янгийўлга кеч етиб келгани етмагандек, шу йигитнинг у ер-бу ерга кириб чиққани туфайли яна бир соатча вақт йўқотганини айтиб ўтирмади.

"Дамас" ҳайдовчиси — Абдулла аёлга кўз қирини ташлаб унинг ҳомиладор эканлигини пайқади. Шу аҳволда йўлга чиққан бўлса, демак, бу ёққа келиши учун жиддий сабаб бордир, дея хаёлидан ўтди.

Шу чоғ "Волга"да ўтирган йигит — Давлат "Дамас" ҳайдовчисига синчковлик билан қараркан, тўсатдан уни таниб қолди ва машинадан тушиб, унинг ёнига келди.

Шуни айтиш керакки, Давлат саёқ юриб ўрганган, бунинг устига жиноят содир этгани учун қамалиб кетиб, яқиндагина уйига қайтган эди. У "Кўприкка бориб келайлик, ака, мен сизнинг ўғлингизни танийман, бир пайтлар менга тренерлик қилган. Бир оғайнимни қидираётган эдим, хизматингиз учун ҳақини яхши тўлайман деб, "Волга" эгасини кўндирган эди. У йўл бўйида турган Наима билан Салимани кўриб ови юришган тозидай типирчилаб қолди. "Бир хилват жойга олиб боролсам, маза қилиб кайф-сафо қилардим-да", деган фикр ўтди унинг хаёлидан. "Кейин бунақа жой "Авангард"да бор, кенг дала, кимсасиз, буларни ўша ерга олиб бораман", деб қатъий фикрга келди у.

У машинани қизлар турган жойда тўхтатишни сўради. Машина тўхташи билан пастга илдам тушиб қизларнинг қаерга боришини сўради. Сўнг уларнинг жавобига ҳам қулоқ солмай машина эшигини очиб, уларни ўтиришга таклиф қилди.

Машина юриши билан Наима билан Салимага шилқимлик қилишга тушди.

— Бугун бизникида меҳмон бўлиб кета қолинглар, эрталаб ўзим айтган жойингизга етказиб қўяман, — деди у Наиманинг билагидан ушлаб.

Наима қошларини чимириб билагини тортиб олди.

— Ака, "Авангард"га ҳайданг, хўпми? — деди Давлат машина эгасига.

"Кўприкка бориб келайлик"- деб машинасига ўтирган йўловчининг бир соатдан бери «ҳали у ёққа ҳайданг, ҳали бу ёққа ҳайданг» дегани ёқмай турган эди. Бунинг устига қизларга қилган шилқимлигидан кейин ҳайдовчининг ғазаби қайнаб кетди.

(Давоми тўртинчи бетда)

Muhokama uchun mavzu

ОТАЛИК МАСЪУЛИЯТИ

УНИ КИМ ҚАНДАЙ ТУШУНАДИ?

Кишилик жамиятида одам боласи зиммасидаги бурч ва вазифалар шундай адолатли тақсимлаб берилганки, уни ўзгартириш ёки инкор этишга ҳеч кимнинг ҳадди сиғмайди. Хусусан, ота-она бўлиш бахти, масъулияти ҳам ана шулар сирасига киради.

Оила деб аталмиш шоҳ асарнинг ижодкорлари бўлмиш эркак ва аёлнинг оиладаги мавқеи азалдан мустаҳкамлаб қўйилган, яъни ҳар бир оилада отанинг ҳам, онанинг ҳам ўз ўрни бор. Айниқса, барча замон ва маконда отанинг оиладаги ўрни доимо алоҳида таъкидланади. Ҳаётнинг ёзилмаган қонунларида отанинг оиладаги асосий вазифаларни адо этиши, хусусан, фарзандлар тарбиясига масъуллиги қайд этилади. Янаям аниқроқ қилиб айтганда, оталар оила устуни саналади. Шу билан бир қаторда, унинг тарбия билан шуғулланмаслиги, оилада шаклланаётган муҳитга ўз таъсирини сездирмаслиги, вояга етаётган фарзандга намуна бўла олмаслиги бора-бора унинг мавқеини пасайтиради, ўрнини йўқотади деган тушунча ҳам мавжуд. Мутахассисларнинг фикрича, болага хулқ-атвор кўпроқ онадан, характер отадан, қиёфа эса ҳар икки томондан ўтар экан.

Ривоятларда келтирилишича, бир ота туҳмат туфайли ўғриликда айбланиб зиндонбанд этилади. Ўша замонда ўғирлик қилган кишиларнинг қўли кесилар эди. Ҳалиги отанинг ҳам қўлларини кесиш учун жазо майдонига олиб келишганида, томошага йиғилган оломон орасидан бир болакай отилиб чиқади ва подшога юзланиб шундай дейди:

– Илтимос, отамнинг қўлларини кесманг. Агар сизга қўл керак бўлса, мана менинг қўлларимни кесинг. Чунки мен ҳали ёшман, отамнинг эса уйда мендан ташқари яна тўрт фарзанди бор. Агар отам қўлларидан жудо бўлса, укаларимни ким боқади, ким уларни оталик меҳри билан эркалайдию, ким қаттиққўллик билан тарбиялайди. Менинг отам ҳалол ва виждонли одам. У ҳеч қачон ўғирликка қўл урмаган. Бизларга ҳам шундай тарбия берган. Сиздан илтимос, адолат қилинг. Ҳақиқий гуноҳкорни топиб, жазоланг...

Болакайнинг гаплари, шижоати ва донолигидан таъсирланган подшо ҳалиги кишини озод этибди ва "Қанийди, ҳамма ота ўз фарзандига шундай тарбия берса. Ахир, бу фарзанд отасига раҳмат келтириш билан бирга унинг ҳаётини ҳам сақлаб қолди", деган экан.

Демак, эл корига ярайдиган, муносиб фарзандларга қарата "отангга раҳмат!" дейилиши ҳам бежиз эмас экан-да.

Шу ўринда файласуфлардан бирининг "ота бўлиш осон, аммо оталик қилиш қийиндир", деган доно фикрини келтириб ўтиш жоиз. Чунки фарзанд тарбиясида ота-она тенг асосда масъул бўлса-да, бироқ азал-азалдан ота деган ном ниҳоятда улуғланган. Ҳатто ота ўтирган уйнинг томига чиқиш ҳам айб саналган. Фарзанд йўлга отланганида ёки бирор-бир юмушга қўл уришдан аввал, албатта, отанинг оқ фотиҳасини олган. Ота дуосини олганнинг эса иши ҳамиша ўнгидан келган.

Бугун ҳаётимизда миллий қадриятларимиз тикланиб, ёши улуғларга, падари бузрукворга эҳтиром, иззат ва икром кўрсатиш, улар олдидаги фарзандлик бурчини адо этиш ҳаммамиз учун ҳам қарз, ҳам фарз эканлиги азалий одат саналиши қарор топаётган бир паллада баъзи бир ноқобил фарзандлар ҳам учраб турадики, бундан кўз юмиб бўлмайди.

Бир аёл билан болалар тарбияси мавзусида суҳбатлашиб қолдик. Шунда у «агар бола оилада отанинг ўрнини ҳис этса, уни ҳурмат қилса ва ўрнак олишга интилсагина, унинг тарбияси мукаммал бўлар экан, аксинча бўлса...

Мана ўз оиламдан мисол. Ўғлим биринчи синфга чиққан пайтлари ўғлимни ҳар куни дарсдан келгач, чойини ичириб, кейин озгина ўйинга рухсат берардим. Сўнгра уни дарсларни бажаришга ундардим. Ана шундай пайтларда отаси кўриб қолса, "қўй, индама, яна озроқ ўйнасин", дерди. Кечга бориб овқатланиб бўлгач, яна дарс қилиши лозимлигини эслатсам, "қўй, озроқ мультфильм кўрсин", дерди. Ана шунақа "озроқ-озроқ"лар билан боламнинг тарбияси бутунлай бузилиб кетди. Бугунга келиб у на мендан, на отасидан ҳайиқади. Ўз билганидан қолмайди. Ўқиши ҳам аро йўлда қолди. Отасининг эса бунга парвойи фалак. Аксинча, ҳали сигарет олиб келишга буюради, ҳали музқаймоққа пул беради. Бунинг устига отаси қизимизни ҳам талтайтириб юборди. Энг ёмони, агар отанинг ўзида болаларни тарбиялаш учун интилиш бўлмаса, онанинг барча уринишлари бефойда экан...»

Аёлнинг бу сўзлари ҳар бир кишини мушоҳадага ундаши шубҳасиз. Ваҳоланки, отанинг вазифаси, фарзандларга берадиган тарбияси уларнинг келгусида қандай инсон бўлиб етишишларига жуда катта таъсир қилиши айни ҳақиқатдир.

Шифохонага бир қариндошимнинг ҳолидан хабар олгани бордим. У киши билан бир хонада ётадиган аёлнинг олдига турмуш ўртоғи келиб қолди. Шунда у аёл одоб билан салом бериб, ҳол-аҳвол сўрашди. Гапнинг очиғи, уларнинг суҳбатини четдан туриб кузатган одамнинг ҳаваси келади. Мени ана шу ҳавас тарк этмаган ҳолда у аёлни турмуш ўртоғини кузатиб қайтгач, суҳбатга тортдим. Атайлаб, «турмуш ўртоғингиз жуда қаттиққўл бўлсалар керак-а?» — деб сўрадим. Шунда аёл "Нималар деяпсиз, ўрни келганда у кишидан меҳрибон одам топилмайди, ўрни келганда эса қаттиққўлликни ҳам жойига қўядилар. Биласизми, биз турмуш қурган чоғимизданоқ оилада эр-хотиннинг ўрни ҳақида қатъий қарорга келиб олган эдик ва ҳозиргача ана шу қарор билан иш кўрамиз. Шунинг учун бўлса керак, оиламиз тинч-тотув, фарзандларимиз тарбиясидан биров нолигани йўқ. Беш нафар фарзандимизнинг барчаси олий маълумотли, уйли-жойли бўлишди. 2 нафари ота касбини танлади, бир қизим эса менинг касбимни қиляпти, қизларим борган хонадондан, келин туширган жойимиздан ҳам бирорта ёмон сўз эшитмадик. Буларнинг ҳаммасида турмуш ўртоғимнинг хизматлари жуда катта бўлди, десам, янглишмайман. Энг муҳими, у киши фарзандлар тарбиясига оқилона ёндашди, шунинг учун улар оқил ва баркамол бўлиб вояга етишди. Бир инсон орзу қилиши мумкин бўлган бахтга эришдик, деб ўйлайман..."

Энди тушунгандирсиз, муҳтарам газетхон, ота тарбияси оилада нечоғлик муҳим эканлигини. Икки оилада икки хил муҳит, икки хил тарбия ва ушбу тарбиянинг натижаси... Демак, бундан кўриниб турибдики, оталик маъсулияти бутун бир хонадоннинг келажаги, бахти ва иқболини ҳам таъминлар экан.

Оила — муқаддас даргоҳ. Унинг ўзига хос ёзилган ва ёзилмаган қонунлари бор. Ёзилмаган қонунларидан бири эса оталик масъулиятини ҳис этиш, уни адо этишдир. Агар ҳар бир ота ушбу қонуниятга бўйсунса, уни адо этса, ўз оиласи, фарзандларини яхшилик йўлига ундаган бўлади.

Ҳидоят ЖЎРАЕВА,
«Инсон ва қонун» мухбири

Jinoyat anatomiyasi

"СЕҲР-АФСУН" УЧУН СУДЛАНГАНЛАР...

Тарихдан маълумки, XVII-XVIII асрларга қадар дунёнинг аксарият мамлакатларида тергов ишлари ўта ибтидоий усулда олиб борилган. Табиийки, бундай вазиятда айбланувчиларга нисбатан турли қийноқ усуллари ҳам бемалол қўлланилган. Ҳатто қандай қийноқ усулларини қўллаш мумкинлиги қонунда ҳам ўз ифодасини топган. Қуйида ана шундай тергов жараёнлари хусусидаги айрим тарихий ҳужжатлар билан танишасиз.

ЭНГ БАРДОШЛИ МАҲБУС

Германиянинг Нортленген шаҳри фуқароси Мария Холлин жиноятчилик тарихида "энг бардошли маҳбус" сифатида ном қолдирган. Гап шундаки, бу аёл 1593 йилда жодугарлик билан шуғуллаганлиги учун ҳибсга олинади. У турмада кечган 11 ойлик умри давомида қийноқнинг 56 турини ўз баданида "синаб" кўради. Тергов жараёнида унга нисбатан нечоғлик оғир қийноқ чоралари қўлланмасин, у барибир ўзига қўйилаётган бирорта ҳам айбни тан олмайди.

Қисқаси, 11 ойлик қийноқ сўнггида унга қўйилаётган айбларнинг бирортасини ҳам исботлаб бера олмаган терговчилар чор-ночор Марияни ҳибсдан озод қилишга мажбур бўлишади. "Мария Холлин иши"нинг тарихга киришига яна бир сабаб — турли давр ва турли мамлакатларда жодугарлик, афсунгарлик ва сеҳргарлик билан айбланган "жиноят"чилардан фақат Мариягина ўз айбини бўйнига олмаган ҳамда ўша даврлар учун энг асосийси ва ҳайратланарлиси ҳибсхонадан "оқланиб" чиққан ягона аёл саналади.

ҚИЙНОҚНИНГ АНТИҚА УСУЛИ

Буюк Британияда 1596 йил Алиса Гудридж исм-шарифли 60 ёшлик фуқаро 14 ёшлик Томас Дарлинни сеҳр-жоду қилганликда айбланади. Бироқ у тергов жараёнида ўзига қўйилаётган барча айбларни бутунлай инкор этади ва далил талаб қилади. Ана шундай бир вазиятда терговчилар қийноқнинг антиқа усулини ўйлаб топишади. Яъни айбланувчининг оёқларига янги сўйилган сигирнинг терисидан тикилган бошмоқ кийгизишади-да, оловнинг ёнига ўтқазиб қўйишади. Маълумки, тери қуриган сайин оёқларни сиқа бошлайди ва бу оғриқ вақт ўтган сайин дўзах азобига айланиб боради. Алиса ҳам охир-оқибат барча "айбларини дарҳол бўйнига олади".

Лекин суд "Алиса Гудридж иши"ни кўриб чиқишга улгурмайди. Чунки давомли ва даҳшатли қийноқлардан сўнг айбланувчи ҳибсхонада вафот этади.

"АЙБИНИ БЎЙНИГА ОЛДИ!"

1618 йилда Шотландиянинг Эйршир графлигига қарашли Ирвин шаҳрида ғаройиб суд жараёни бўлиб ўтади. Унда фуқаро Изабель Грауфорднинг сеҳргарлик билан шуғулланганлиги масаласи (!) кўриб чиқилади. Тергов жараёнида Изабель ўзига қўйилаётган айбларни бутунлай инкор қилади. Барча далилларни ҳам рад этади. Узоқ давом этган, лекин самарасиз сўроқ жараёнидан кейин терговчилар Шотландиянинг ўша пайтда амалда бўлган қонунчилигига биноан қийноққа солиб бўлса-да, айбланувчининг гуноҳига иқрор бўлишига мажбур қилишади.

Бунинг учун эса аёлга нисбатан қийноқнинг антиқа усули қўлланилади. Аввалига унинг оёқларига махсус балдоқ тақилиб, кейин ўша балдоққа тош боғлайдилар. Унинг оёқларига бирин-кетин 30 та тош осилади. Бу тошларнинг умумий оғирлиги 168 килограммни ташкил этарди. Қайсар аёл шунда ҳам ўзига қўйилаётган барча айбларни инкор этиб тураверади. Навбатдаги тошлардан кейин унинг оёқ суяклари жойидан чиқиб кетади ва оғриққа чидай олмаган "сеҳргар" ўзининг тергов талаб қилаётган ҳамма "гуноҳ"ларини бўйнига олади.

Ҳукм ижро этилишидан аввал Изабелга руҳоний ота қошида айбларига тавба қилиш учун имконият берилади. Бироқ у тавба қилишдан бош тортади ва ўзининг сўнгсўзи сифатида ҳукмни ижро этувчи жаллодни дуоибад қилади. Шуни таъкидлаб ўтиш керакки, бу пайтга келиб Буюк Британия ҳудудида инквизация суди барҳам топган эди ва "Изабель Грауфорд иши"ни ҳам давлат суди кўриб чиққанди.

ҚЎЛ БИЛАН ТУТИЛМАДИ, ЛЕКИН АЙБИ ИСБОТЛАНДИ...

Дунё жиноятчилик тарихини варақласангиз, жодугарлик фаолияти билан шуғулланганлиги учун турли жазоларга мубтало бўлган кўплаб шахсларнинг жиноий ишлари билан танишишингиз мумкин. Кўп ҳолларда уларни шайтон билан шерикликда айблаб, «шайтоннинг малайлари» деб ҳам аташган. Жумладан, 1684 йилда Буюк Британиянинг Эксетере суди Алиса Молланд исм-шарифли фуқарони жодугарлик билан шуғулланганлиги учун ўлим жазосига ҳукм қилади. Ўша даврда "Алиса Молланд жиноий иши" бутун мамлакат бўйлаб катта шов-шувга сабаб бўлади. Агар озгина муболаға қилиб гапирсак, бу суд жараёнини бутун мамлакат аҳолиси кузатиб боради.

Суд ҳайъати Алисанинг хатти-ҳаракатларини қанчалик қораламасин, унинг адвокатлари жон-жаҳдлари билан ўз ҳимояларидаги "жодугар"нинг ҳаётини сақлаб қолишга ҳаракат қиладилар. Лекин уларнинг барча уринишлари зое кетади. Суд барибир Алиса Молландни жодугарликда айблайди ва уни осиб ўлдиришга ҳукм қилади.

Суд жараёнининг сўнгги кунида Алисанинг адвокатлари суд ҳайъатидан жиноят қандай далиллар билан ўз исботини топганини асослаб беришни сўраганларида, суд раиси уларнинг саволларига қуйидагича жавоб берган экан:

– Тўғри, айбланувчи Алиса Молланднинг иблис билан мулоқотига шахсан суд ҳайъати аъзоларидан бирор-бир киши гувоҳ бўлгани йўқ. Шунингдек, унинг шериги (фикримизча, бу ўринда шайтон назарда тутилган бўлса керак)ни қўл билан тутишнинг ҳам иложи йўқ. Лекин жиноят иши ҳужжатарини синчиклаб ўрганиб чиққан суд ҳайъати Алиса Молланднинг айблари исботланган деб топди ва шу асосга кўра, айбланувчини ўлим жазосига ҳукм қилди...

Яна шуни таъкидлаб ўтиш керакки, Англияда "жодугарлик иши" бўйича сўнгги жазо 1682 йилда бўлиб ўтган суд мажлисида белгиланган. 1712 йилда эса, ушбу масалага дахлдор энг сўнгги суд мажлиси бўлиб ўтган. Унда Хертворд шаҳри фуқароси "Жейн Уэнхем иши" кўрилган. Ишни ҳар томонлама кўриб чиққан суд ҳайъати Жейнни айбсиз деб топган ва унинг ҳаёти асраб қолинган.

Хориж Оммавий ахборот воситалари материлаллари асосида И. ҲАМРОЕВ тайёрлади.

Charxi kajraftor

РЕНТГЕН КЎМАК БЕРДИ

Одатда, рентген шифокорларга турли касалликларни аниқлашда энг яқин кўмакчи ҳисобланади. Лекин буни қарангки, у жиноятчиларнинг сирларини фош этишда ҳам қўл келар экан.

Вильнюслик бир ўғри хонадондан ўмарган нарсаларни олиб қочаётганда милиция ходимлари томонидан қўлга олинади. Унинг ёнидаги барча буюмлар мулк эгасига қайтариб берилганда, хонадон соҳиби айрим қимматбаҳо нарсалар йўқ эканлигини айтади. Шундан сўнг вильнюслик ҳуқуқ ҳимоячилари текширувнинг антиқа усулини қўллашди. Улар ўғрини рентгенга тушириш орқали иккита қимматбаҳо олтин тақинчоқни ютиб юборганини аниқлашди. Ўғрининг ошқозондан жой олган бу буюмлар ҳам эгасига қайтарилди.

СОЛИҚ ТЎЛАМАДИНГМИ, ЖАВОБ БЕРАСАН...

Амалдаги қонунларга оғишмай амал қилиш кераклигини ҳар бир канадалик яхши билади. Лекин шунга қарамасдан даромад солиғини тўлаш уларнинг ҳаммасига ҳам ёқавермас экан. Айниқса, бу ҳол ўзига тўқ бадавлат, қонунбузилиш ҳолатига йўл қўйган канадалик миллионерлар ўртасида ҳам учраши ҳайратланарли, албатта.

Солиқ бошқармаси қўлига тушган қарздорларга эса қонун ҳеч қачон ён босмайди, солиқ тўлашдан бўйин товлаганлар ким бўлишидан қатъи назар, кечирилмайди. Мисол учун, канадалик йирик бизнесмен Скарборо Николаз Лау 4 йил, тадбиркор Браун Кернтоифа эса 5 йил муддатга қамоқ жазосига ҳукм қилинди. Йирик амалдорлардан бири Петракмат Адамга эса 677 минг доллар солиқни яширганлиги учун 164 минг доллар миқдорида жарима ҳамда 1 йилга озодликдан маҳрум этиш жазоси белгиланди.

КАМТАРЛИКМИ ЁКИ...

Япониянинг Кобе шаҳрида яшайдиган Йошики Цуцуми дунёнинг энг бой одамларидан бири ҳисобланади.

Унинг 20 миллиард долларга тенг бойлиги бор. Шундай бекиёс даражадаги бойлик соҳиби бўлган Цуцуми ниҳоятда оддий ҳаёт кечирар экан. Бу бадавлат оила унча катта бўлмаган, дабдабадан ҳоли уч хонали квартирада яшайди. Уларнинг овқатлари ҳам оддий — гўштни ҳамма қатори фақат байрам кунларигина истеъмол қилишади. Цуцумиларга қарашли корхоналарда эса 50 000 киши меҳнат қилади.

Шуниси қизиқки, Цуцумиларнинг бундай ҳаёт тарзини япон матбуоти вакиллари камтарлик, дея эътироф этган. Аслида эса бу камтарликми ёки хасислик эканлигини фақатгина худога аён...

Динора АХМАТОВА тайёрлади.

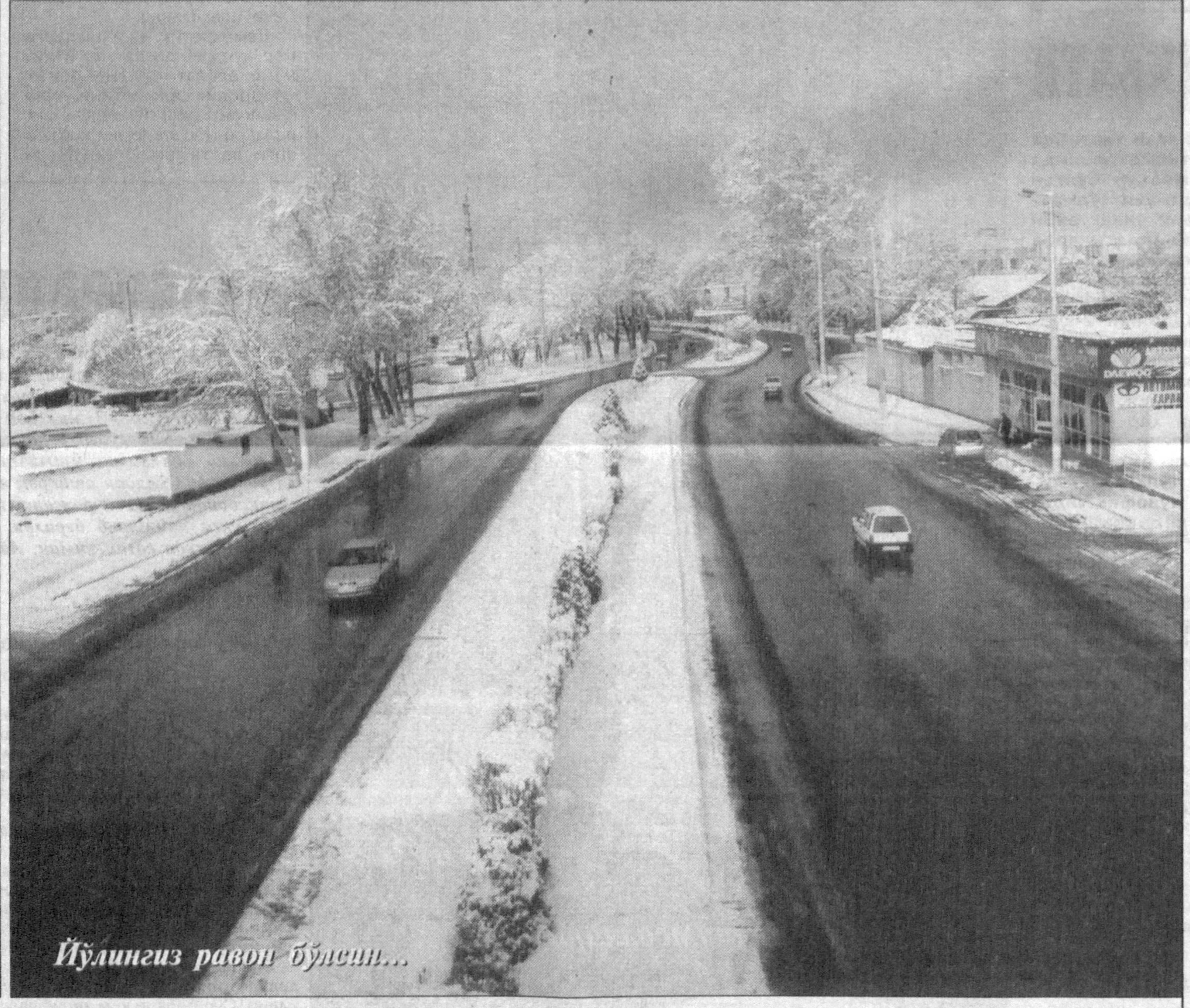

Йўлингиз равон бўлсин...

ҚОЗОНГА ЯҚИН ЮРСАНГ...

СУД ОЧЕРКИ

(Давоми. Боши учинчи бетда)

— Мен "Авангард"га бормайман, — деб гапни чўрт кесди у ва машинани тўхтатди-да, пастга тушиб кетди.

Наима ҳам Давлатдан қутулиш учун машинадан чиқиб йўловчи машиналарга қўл кўтара бошлади. Шунда унинг ёнига келиб тўхтаган "Дамас" жонига аро кирди.

Бироқ бу пайтда Давлат Абдулланинг олдига келиб, уни йўлдан ура бошлаган эди.

— Ҳорманг, Абдулла, кира қилиб юрибсизми деяман.

— Ие, Давлат ака, сиз нима қилиб юрибсиз бу томонларда? — деб сўради у ҳайрон бўлиб.

— Қўяверинг, — Давлат қўл силтади. — Сизга бир гап айтсам, биродар, машинангизни ҳозир "Авангард"га ҳайданг, кира пулини мендан оласиз, айтганингизни бераман.

— "Авангард"га? Нега? Ахир, улар "Дўстлик" ка борамиз деб айтишди-ку? — ажабланди Абдулла.

— Бизлар Жиззахдан бирга келаяпмиз, уларнинг ёнида пули йўқ, ҳозир ярим кечаси, уйига бориши керак, мен уларни шу ҳолатда кўчага ташлаб кета олмайман, кўчада машина ҳам йўқ, сиз кира қилаяпсизми, мен пулингизни бераман, айтган жойга олиб боринг, орқангиздан мен етиб оламан, — деди у буйруқ оҳангида.

Абдулла Давлатни яхши танир, унинг қамалиб чиққанлигини, жанжалкашлигини билар эди. Шунинг учун унинг амрига бўйсуниб, машинасини аёл айтганидек, "Дўстлик" хўжалигига эмас, Давлат айтган томонга ҳайдади.

Давлат яна қайтиб бориб, "Волга"га ўтирди-да, ҳайдовчига буюрди:

— "Дамас"нинг орқасидан юриб, икки юз метрча юргач, чироғингизни ўчириб ёқиб "тўхта" дейсиз. "Дамас" тўхтагандан сўнг мен кира пулингизни бериб, "Дамас"га ўтиб оламан, сиз эса хоҳлаган томонингизга қараб кетаверасиз.

Ҳайдовчи ҳам ғазабини ичига ютиб машинасини юргизди.

Икки юз-уч юз метрлар юргач, "Волга" чироғини ўчириб ёқиб "тўхта" ишорасини қилди. Абдулла машинасини тўхтатиб, "Волга" олдига келди. Давлат "Волга"дан тушди .

— Сиз, бу аёлларни танийсизми? — деб сўради у. Абдулланинг бундай деб сўрашига сабаб Давлатнинг хатти-ҳаракатлари кўнглида шубҳа уйғота бошлаган эди.

— Ташвишланманг, улар менинг қариндошларим, — жавоб берди Давлат ва Абдулланинг ёнидаги ўриндиққа ўтирди-да, кетдик, деди.

Кўнгли жойига тушган Абдулла Давлат кўрсатган йўлдан ҳайдай бошлади. Улар каналдан ўтгач, Давлат яна буюрди:

— Чапга, далага ҳайданг, — деди ва Абдуллага кўзини қисиб қўйди. Шундагина Абдулла Давлатнинг нияти бузуқ эканлигини пайқаб, дили ғаш бўлди.

Абдулла яна уч кундан сўнг тўй қилиб уйланиши керак, аслида у қариндош-уруғларини тўйга таклиф қилиб келаётганлиги учун уйига кеч қайтаётган, бемаҳалда кўчада қолган аёлни кўриб йўл-йўлакай олиб кетақолай деб тўхтаган эди. Ишқилиб, Давлатга рўпара бўлиб боши балога қолмаса, бўлди. Қолаверса, аёл ҳомиладор экан, унинг ҳамроҳи эса ҳали ёшгина қизчага ўхшайди.

Абдулла машинасини тўхтатиб, пастга тушди ва Давлатни чақирди:

— Муддаонгизни сездим, Давлат, ниятингиздан қайтинг, сизни деб мен ҳам қамалиб кетмайин, ахир, уч кундан кейин тўйим бўлади-я... Кейин аёл ҳомиладор экан.

— Сенинг ишинг бўлмасин, таксичимисан, жим ўтир, пулингни олсанг бўлди-да, — деб Абдулла уни жеркиб ташлади.

Машинадаги аёл билан қиз ҳам унинг нияти бузилганлигини сезиб, йиғлаб дод-фарёд кўтаришга тушишди. Давлат эса Наимани қўлидан тортиб пастга туширди-да, уни судраб машинадан ўн беш метрча нарига мажбурлаб олиб кетди. Аммо Наима қатъий қаршилик кўрсатганлиги учун ёвуз ниятига эриша олмади. Фақат у аёлнинг қўлидаги узукларини, қулоғидаги тилла зирагини ечиб олишнинг уддасидан чиқди, холос. Шундан сўнг ҳамон ёвуз ниятидан қайтмаган Давлат Салимани "гаплашиб олишимиз керак", деб қўлидан тортиб пастга олиб тушди. Наима эса яна пастга тушиб Салимани ҳам Давлатнинг чангалидан қутқариб олди. Бундан баттар қутуриб кетган Давлат Абдулладан машинанинг калитини тортиб олди-да, рулга ўзи ўтириб, машинани ҳайдаб кетди.

— Қаёққа кетаяпмиз? — сўради аёл билан қиз йиғлаб.

—"Дўстлик"ка, — деб жавоб берди Давлат ва машинани Ниёзбош қишлоғи кўчалари бўйлаб ҳайдай бошлади.

— Тонг отай деб қолди, одамлар бор жойда машинадан ўзимизни ташламасак, ундан қутулишнинг бошқа йўли йўқ, — деб шивирлади Наима Салимага. Шундан сўнг йўлнинг қайсидир бир жойида бир-иккита одам турганига кўзи тушгач, Наима эшикни очиб, ўзини пастга ташлади. Салима ҳам ўзини машинадан ташламоқчи эди, бироқ кутилмаганда эшик очилмади.

Наиманинг машинада йўқ бўлиб қолганлигини кўрган Абдулла қўрқиб кетиб, "тўхта!", деди. Салима ҳам "тўхта", деб бақирди. Лекин Давлат машинани тўхтатмади. Шунда Абдулла қўл тормозини ишга солиб машинани тўхтатишга муваффақ бўлди. Шундан сўнг Салима машинадан отилиб тушиб, йўл четида ётган келинойисига ёрдам бериш учун югурди.

Абдулла ҳам машинадан тушмоқчи бўлган эди, Давлат уни қўлидан маҳкам ушлади:

— Жойингдан қимирлама, агар унинг олдига борсанг, сени ушлашади, кейин мени ҳам ушлашади. Мен эса қамалишни хоҳламайман, — деди ва ҳамон тушишга уринаётган Абдулланинг корнига мушт туширди. Фақат кейин одамлар тўпланиб Наимани олиб кетишгач, у машинани Абдуллага қайтариб берди.

Касалхонада ўзига келган Наима ва Салима юз берган воқеа ҳақида ҳуқуқни муҳофаза қилувчи идора ходимларига хабар беришди. Табиийки, зудлик билан жиноят иши қўзғатилди. Абдулла ҳибсга олинди.

Jinoyat va jazo

Аввалига унга анча оғир айб, яъни номусга тегиш ва жинсий эҳтиёжни ғайритабиий усулда қондиришга суиқасд қилиш, оғир аҳволда ётган шахсга (ўзини машинадан ташлаб юбориш оқибатида шикастланган Наимага) ёрдам кўрсатмаганлик айби қўйилди. Лекин суд жараёнида у бу жиноятни содир этишда далолатчи ёки қизиқтирувчи бўлмаганлиги, Наимага ёрдам беришга эса Давлат тўсқинлик қилганлиги аниқланди ва бу ҳолатлар гувоҳлар ҳамда жабрланувчиларнинг кўрсатмалари билан тасдиқланди. Шунинг учун Абдулладан ушбу айблар соқит қилинди ва у ўта оғир жиноят ҳақида хабар бермаганлиги учун жазога тортилди.

Албатта, Абдулла Дониёрнинг қўлидан халос бўлгач, тўппа-тўғри милицияхонага бориб, рўй берган воқеа ҳақида хабар бериши керак эди. Лекин у бундай йўл тутиш ўрнига уйига кетди. Бу ҳаракати билан жиноятни яширди, жиноят содир этган Давлатнинг яширининиши учун шароит яратди. Ҳозирда Давлатга нисбатан қидирув эълон қилинган. Жиноят ишининг унга тегишли қисми алоҳида юритувга олинган. Жиноятга жазо муқаррар. Шубҳасиз, Давлат ҳам вақти келиб ўз жиноий қилмиши учун жавоб беради. Муқаррар жазодан қочиб қутула олмайди. Лекин Абдулла Давлатнинг гапига кирмай йўловчиларни улар айтган жойга етказиб қўйганида эди, бўйнига судланган деган тавқи лаънат тушмаган бўларди. Халқимизда қозонга яқин юрсанг қораси юқар деган доно нақл бор. Абдулла ҳайвоний ҳирсга қул бўлган Давлатга яқин юргани учун ҳам юзи қора бўлди.

Шоҳруҳ АКБАРОВ,
журналист

ЭЪЛОН

Тошкент Давлат юридик институти қуйидаги лавозимларга танлов эълон қилади:

1. "Давлат ва ҳуқуқ тарихи" кафедраси бўйича ўқитувчи — 1
2. "Жиноят ҳуқуқи" кафедраси бўйича ўқитувчи — 1
3. "Жиноят жараёни" кафедраси бўйича ўқитувчи — 3
4. "Фуқаролик ҳуқуқи" кафедраси бўйича катта ўқитувчи — 1, ўқитувчи — 1
5. "Хўжалик ва меҳнат ҳуқуқи" кафедраси бўйича ўқитувчи — 2
6. "Экология ва қишлоқ хўжалик ҳуқуқи" кафедраси бўйича доцент — 1
7. "Маъмурий ва молия ҳуқуқи" кафедраси бўйича ўқитувчи — 1
8. "Криминалистика" кафедраси бўйича профессор — 1, ўқитувчи — 2
9. "Ўзбек тили" кафедраси бўйича катта ўқитувчи — 1
10. "Рус тили" кафедраси бўйича ўқитувчи — 1

Танловда қатнашиш учун қуйидаги ҳужжатлар тақдим этилиши лозим:

1. Ректор номига ариза.
2. Ходимларни ҳисобга олиш бўйича шахсий варақа.
3. Олий маълумоти, илмий даражаси ҳақидаги дипломлар, илмий унвонлар ҳақида аттестатлар нусхалари.
4. Илмий ишлар рўйхати

Танловга ариза бериш муддати эълон чиққан кундан бошлаб бир ой.

Манзил: Тошкент шаҳар, Сайилгоҳ кўчаси, 35-уй, 24, 99 хона. Телефон: 136-09-39, 133-48-66

ИНСОН ва ҚОНУН
МУАССИС: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АДЛИЯ ВАЗИРЛИГИ
1996 йилнинг январидан нашр этилади

2003 йил 29 декабрда Ўзбекистон Матбуот ва Ахборот агентлигида 078-рақам билан рўйхатга олинган

Бош муҳаррир: Шодикул ҲАМРОЕВ

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:
Бўритош МУСТАФОЕВ, Ихтиёр АБДУЛЛАЕВ, Пўлат САМАТОВ, Хуршид СОДИҚОВ, Эркин ҚУДРАТОВ, Сайфиддин РАҲИМОВ, Ғафур АБДУМАЖИДОВ, Маҳмуд САТТОРОВ, Ислом ҲАМРО, Холли НОРБОЙ, Нормелли НОРПЎЛАТОВ

Таҳририятга юборилган қўлёзмалар эгаларига қайтарилмайди ва уларга ёзма жавоб берилмайди. Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқланиши мумкин. Факт ва далиллар тўғрилиги учун муаллиф жавобгар.

Саҳифаловчи-дизайнер: Жаъфар ЖАББОРОВ
Навбатчи: Бобомурод РАЙИМОВ

Индекс: 646882

«ИНСОН ВА ҚОНУН» газетаси таҳририят компьютер базасида терилди ва саҳифаланди. А-2 бичимда, 2 босма табоқ ҳажмда, офсет усулида «Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси босмахонасида босилди. Корхона манзили: Тошкент шаҳри, Буюк Турон кўчаси 41-уй. Буюртма Г-117. Тиражи — 7.000. Босишга топшириш вақти — 21.00 Топширилди — 22.30

МАНЗИЛИМИЗ: 700047, Тошкент ш. Сайилгоҳ кўчаси-5. Тел: 133-70-65, 133-84-50

2 3 4 5 6